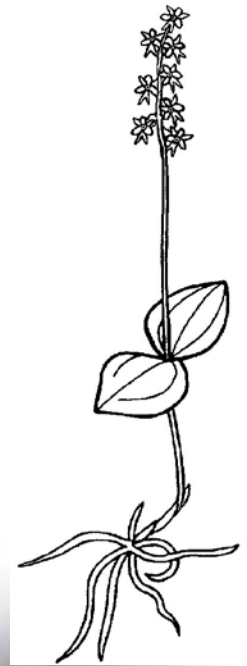

Listéra

2 - 2017

TELEMARK BOTANISKE FORENING

LISTÉRA - Tidsskrift for Telemark Botaniske Forening
(NBF, Telemarksavdelingen)
32. årgang, 2017, nummer 2

ADRESSER OG TELEFONER:

TELEMARK BOTANISKE FORENING, org.nr. 989 212 621
Postboks 25 Stridsklev, 3904 Porsgrunn. Girokonto: 0530 3890647
Foreningens e-mail-kontakt: a-jhalvo@online.no
Foreningens hjemmeside: www.miclis.no/tbf

- Kasserer: Åse Halvorsen, a-jhalvo@online.no
Tlf.: 35500135 / 91595087
- Styremedlem: Esther Broch, esther.broch@sf-nett.no
Tlf.: 90015286
- Styremedlem: Christian Kortner, ckortner@online.no
Tlf.: 91894169
- Styremedlem: Bjørn Erik Halvorsen, b-halvor@online.no
Tlf.: 35289517 / 91310296
- Styremedlem: Trond Risdal, tr-risda@online.no
Tlf.: 47287740
1. Varamedlem: Hilde Skauli, hskauli@hotmail.com
Tlf.: 48154998
2. Varamedlem: Anne Vinorum
Tlf.: 35514117

I redaksjonen:

Charlotte Bakke (c.bakke@sf-nett.no), Norman Hagen (nohag@online.no),
Kåre Homble (k.homble@online.no), Kristin Steineger Vigander (kristvi@gmail.com)

For bilder uten oppgitt fotograf er det forfatteren som er fotograf.

Forsidebildet: Strandtorn *Eryngium maritimum*. Foto: Kristin Steineger Vigander

ISSN: 0801 - 9460

LØVETANN

Vermund Trohjell
Sunnhordland botaniske forening

Kvar tek du din styrke ifrå
der du lyser så gul og fin?
Du er jamen fager å sjå
og plagsam i plenen min.

Du vårblom frå framandt land
komen med munkar frå vest -
som matplante viktig dei fann
deg som no er til plage og pest.

Skjønt vårblom – etter ei kvild
blomer du en gong til.
Er hausten og vinteren mild
finn me deg når me vil.

Ein gong var du omtykt mat.
Av blomane laga dei vin.
Og blada var utsøkt salat
proppfull av C-vitamin.

I vårt forbrukarsamfunn
har me gløymt det som ein gong var.
Folk vil ingenting ha i sin munn
som pengar ei kosta har.

Og plenen skal vera grøn.
Noko gult skal ei veksa der.
Så les dei forbanningsbøn
over deg som dei alltid ser.

Med plenklippar kappar dei av
stenglar og blomar og alt.
Men du kan gjera deg lav
og bloma horisontalt.

Dei lukar med reidskap av stål
og sprøyter kvar einaste flekk.
Men aldri når dei sitt mål
og aldri får dei deg vekk.

Dei legg asfalt på vegen for bil
og då må det vel vera stopp ?
Men du – korleis får du det til ? -
kjem tvers gjennom asfalten opp.

Men mennesket er no så rart -
dyrkar plantar som lite vil gro;
men du -som kjem opp i slik fart
tykkjer deg ikkje er god.

Men du er finare lell
enn mange, tykkjest det meg.
Dei hadde deg dyrka og stelt
var berre du vanskeleg.

Men same kva menneske gjer,
kva åtak dei utset deg for:
Du er allikevel der -
og kjem oppatt år for år.

Slik styrke eg ynskjer å ha
når motgangar møter meg.
Ein kan la seg knekkja, ja,
når vanskane samlar seg.

Men la meg ta lærdom av deg:
om stressa og utslått og knust -
alltid eg reiser meg,
klar til endå ein dyst.

OM ANDROMEDA, PRINSESSA PÅ STEINEN, HENNES FAMILIE OG REDNINGSMANN OG EN AV LINNÉ'S MYSTISKE OG SKJØNNE KVINNER

Roger Halvorsen

Kvitlyng kaller Lid den i alle sine florausgaver. Arten blir beskrevet som en dvergbusk med lange forvede jordstammer. Skudda er opprette med smale blad. Blada står litt langt fra hverandre, er litt tjukke i formen og dessuten vintergrønne. Overflata på blada er grønn, mens undersida er gråhvit, litt sølvaktig i fargen. Blomstene vokser i en glissen skjerm. Blomsterskafta og begeret har en lyserød farge, mens blomstene er først lyst rosa, seinere nesten hvite i fargen. Blomstene ligner mest på små krukker. Kapselen er nærmest

kulerund og opprett.

Kvitlyng er ikke særlig krevende i valg av voksested når det gjelder surhetsgrad. Den må imidlertid ha et litt fuktig voksested, og den trives best på mager torvmark, på myrer, fuktheder, sumpmark og bekkekanter. Derfor er den også ganske vanlig over hele Norden.

Det vitenskapelige navnet er *Andromeda polifolia* L. Den L'en som står i slutten av navnet henger, som sikkert mange vet nå, sammen med at Linné var den som ga planta sitt vitenskapelige navn. Han var

Linnés tegning i hans notater fra *Lapplandsresan*

det som kalles autor, altså den som setter det vitenskapelige navnet på ei plante. Jens Corneliuson (1997) skriver at Linné gjerne ga slektene i lyngfamilien *Ericaceae* navn etter "mystiska, sköna damer". Så også i dette tilfellet. Det vitenskapelige artsnavnet *polifolia* betyr "med hvitgrå blad" og viser til fargen under bladene.

Slektsnavnet *Andromeda* er også brukt for blålyng *A. cærulea* hos Wille (1786). Han kaller blålyng for *Jyvre-Brisk* og *Grip-Græs*. Det første betyr "gygrebresk", altså trollkjerringbresk, og det andre navnet viser til at planta blei brukt mot "den Sygdom GREPET, som vil sige, at Tussen har grebet eller taget paa En."

Hvem var så Andromeda?

Navnet Andromeda er det latiniserte greske Ανδρομέδη (*Andromedē*). Hun var ifølge den greske mytologien dattera til kong Kefeus (Kefeos) (av gresk: Κηφεύς *Kepheús*) og dronning Kassiopeia (latinsk form, gresk enten Κασσιόπη (= Kassiope) eller Κασσιόπεια (= Kassiopeia)). Kefeus styrte i et kongerike som i forskjellige kilder er beskrevet som et fønikisk kongerike som skal ha ligget ved Middelhavet. Dette skal ha ligget ved den gamle byen Joppe (Joppa), dagens Jaffa, i området kalt Philistia på Palestina-kysten, i dagens Israel (Pinsent 1982). Imidlertid er kongeriket også sagt å være Etiopia. Det er i det hele tatt litt uklart dette med fønikere og Etiopia.

Kong Kefeus og dronning Kassiopeia takker helten Perseus for å ha reddet dattera Andromeda fra å bli ofret til sjøuhyret Ketus.
Maleri av Pierre Mignard (1679) i Louvre Museum, Paris.

Perseus Freskomaleri fra Stabiae

Prinsessa var kjent som ei svært vakker ung dame, så vakker at foreldrene, i særdeleshet dronning Kassiopeia, som også skal ha vært meget vakker, uhemmet skrøt av datteras skjønnhet så vel som sin egen. Hun skrøt av at Andromeda var enda vakrere enn de femti døtrene til den gamle og snille havguden Nerevs og hans kone Doris (Dorida), de såkalte nereidene som også blei kalt havnymfer. De må jo ha vært ganske vakre siden det blei en hel del oppstyr omkring Kassiopeias utsagn. Havnymfene blei rasende og klaget til sin høye beskytter Poseidon. Han straffet Kefevs og riket hans med å sende en flodbølge over Philistia i tillegg til et havuhyre, Ketus (Cetus), som skulle ødelegge for innbyggerne i landet. Kong Kefevs dro da til oraklet i Ammon for å få råd av oraklet om hva han skulle gjøre. Dette oraklet ligger i den kjente oasen Siwa, helt vest i Egypt, i kanten av den libyske ørkenen. Her fikk kongen til svar at hans eneste håp var å ofre Andromeda til

dette sjømonsteret, Ketus. Han dro sjokkert hjem, og innbyggerne i riket tvang han så til å gjøre det oraklet hadde sagt. Andromeda blei lenket naken, bare iført noen smykker, til ei klippe ute ved kysten for å bli spist av uhyret.

En liten digresjon: Rolv Hjelmstad skriver på sitt nettsted at

Linné kom til å tenke på dette sagnet når han så den vakre lille blomsten, på en måte med hengende hode i sorg, bundet med røttene på en tue ute i myren og omgitt av padder og andre uhumskheter.

Et godt poeng.

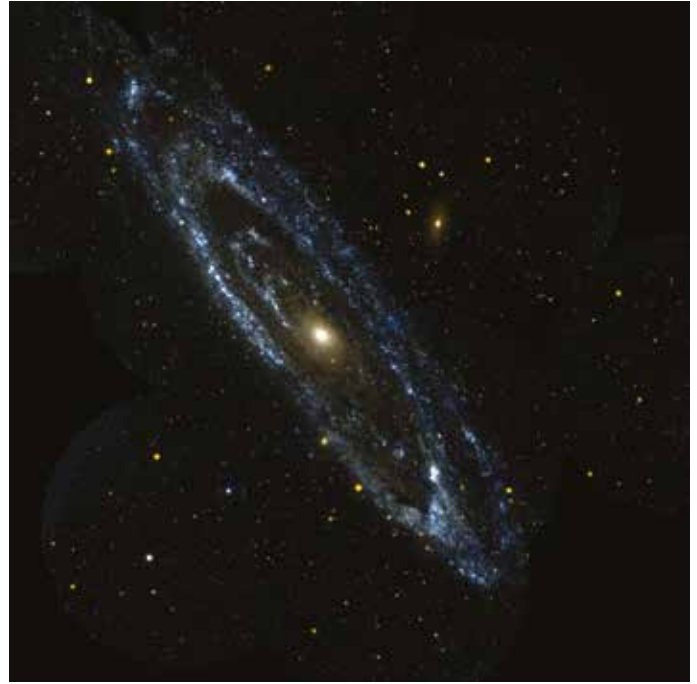
Persevs

Zevs hadde, som nevnt i tidligere sammenhenger, en tendens til å skaffe seg sønner og døtre i hopetall ved at han stiftet "nærmere bekjentskap" med andre gudinner, halvgudinner og vakre jordiske kvinner. En av disse var den vakre **Danaë** som han blei forelsket i, og han falt ned i fanget hennes i form av en skikkelse som et gullregn. Resultatet ble en sønn, **Persevs** (Perseus) som sammen med Danaë vokste opp etter en del vidervedigheter hos kong **Polydektes** på øya Serifos. Denne kongen ville gjerne gifte seg med Danaë, noe hun nektet og blei støtta av sønnen. Dermed måtte Polydektes først kvitte seg med Persevs. Det forsøkte han å gjøre ved å sende Persevs ut på et nærmest umulig oppdrag, nemlig å la han dra av

sted for å skaffe hodet til *Medusa*, en av de tre forferdelige søstre som gikk under navnet gorgonene. De hadde hår av slanger, hender av bronse og vinger av gull. Medusa var den farligste av dem siden hun var fryktelig stygg, og den som møtte blikket hennes direkte blei til stein. Polydektes regnet med at Persevs ikke ville klare oppgaven, men slik gikk det ikke. Persevs fikk hjelp av *Athene* siden Medusa en gang hadde skjendet Athenes tempel. Hun ga Persevs et magisk skjold og et skarpt sverd, og av *Hermes* fikk han låne et par sandaler med vinger. På hodet hadde han en hatt han hadde fått av Hades, en hatt som gjorde ham usynlig. Ved hjelp av det speilblanke skjoldet behøvde Persevs ikke å se direkte på Medusa, og med det skarpe sverdet kuttet han hodet av uhyret før han ved hjelp av "flyvesandalene" til Hermes, usynlighetshjelmen og den bevingede hesten *Pegasus* (Pegasos) kom seg unna de andre to gorgonene.

Pegasus

Andromedagalaksen fotografert i ultrafiolett lys.
GALEX team, Caltech, NASA.fri

Pegasus var et avkom etter havguden *Poseidon* og Medusa, og den skal ha blitt unnfanget på en tid da Medusa fortsatt var en vakker skapning. Ifølge én legende oppsto Pegasus fra blodet som strømmet ut fra Medusas døde kropp og steig opp fra havet der blodet fra hennes hode traff vannflaten. Persevs brakte med seg hodet av Medusa da han dro, og han leverte seinere tilbake hjelpemidlene han hadde fått låne av de forskjellige gudene.

Redningsmannen

På vei hjem med Medusas hode passerte Persevs stedet der Andromeda var lenket til klippen. Da han fikk øye på den vakre prinsessen, blei han både betatt og forelsket. Han fikk også se foreldrene hennes, og etter å ha snakket med dem og hørt historien om ofringa til havuhyret,

Kong Kefevs av Joppe (Jaffa) som stjernebilde

gjorde han den avtalen med dem at dersom han redda dattera og befridde området for uhyret Ketus, skulle han få gifte seg med henne. Han svingte seg så opp i lufta og gikk til angrep på Ketus. En legende forteller at han viste uhyret Medusas hode, slik at det ble omdannet til stein, mens en annen variant av historien forteller at han halshogde det med en sigd. Det finnes sikkert flere varianter av denne historien.

I alle fall ble Andromeda reddet, og Persevs vendte tilbake med henne til hennes foreldre nærmest i triumf. Da han krevde at avtalen deres skulle oppfylles, blei det bråk, siden Andromeda var lovet bort til en annen, nemlig Finevs som var bror av kong Kefevs. Kassiopeia erklærte da at Persevs måtte dø. Det ble

kamp mellom Persevs og dem som støttet den opprinnelige frieren, men Persevs "brukte hodet", Medusas hode. Ha ba alle sine venner om å snu seg bort fra kampen og holdt så Medusas hode fram, slik at alle fiendene som hodet ble vendt mot, ble omdannet til stein.

Han dro seinere også hjem til sin mor på Serifos hvor han fikk redda henne fra kong Polydektes som forsøkte å presse henne til ekteskap.

Persevs skal ifølge legenden være den som grunnla Mykene på Kreta samtidig som han var konge i Tiryns.

Kassiopeia, den skrytende mora og en annen blomsterslekt

Siden vi er inne i lyngfamilien og i gresk mytologi med "vakre og mystiske" kvinner, kan vi like godt også gå mora til Andromeda, **Kassiopeia**, litt etter i sømmene. Hun var jo på et vis skyld i hele greia med skrytet sitt om hvor vakker dattera var. Nå kan vi anta at hun virkelig var vakker siden Persevs

Kvitlyng *Andromeda polifolia*
Foto: Kristin Steineger Vigander

Kvitlyng *Andromeda polifolia*
Foto: Norman Hagen

falt så pladask for den unge damen, men uansett så lønte det seg ikke å snakke nedsettende om gudenes skjønnhet og samtidig skryte både av sin datters og egen skjønnhet. Kassiopeia har gitt navnet til slekta *Cassiope* som i Norden inkluderer to arter, kantlyng *C. tetragona* (tetragona = firkanta) og moselyng *C. hypnoides* (hypnoides = som likner ei mose). Mens moselyng ikke er spesielt uvanlig i den norske fjellheimen, har kantlyng en nordlig utbredelse fra Saltdal til Finnmark.

Nå har som vanlig ”navnebytterne” i botanikkens verden gjort sitt til at moselyng ha fått et nytt slektsnavn, *Harrimanella*, etter en amerikaner,

E. H. Harriman, som var en kjent jernbaneeier. Han har sannsynligvis blitt bæret med navnet på en blomsterslekt siden han i 1899 sponset en vitenskapelig ekspedisjon for å undersøke flora og fauna langs kysten av Alaska.

Men la meg vende tilbake til *Cassiope* og Kassiopeia. *Cassiope* har ikke fått sitt navn av Linné som altså ga en del slekter i lyngfamilien navn etter "mystiska, sköna damer". I stedet har slekta fått navnet sitt av den skotske botanikeren David Don som levde på første halvdel av 1800-tallet.

Familien som stjernebilder

Etter at Andromeda, Persevs, Kefevs, Kassiopeia og Pegasus var døde, ble de alle sammen plassert på himmelen som stjernebilder.

Stjernebildene er ikke altfor vanskelige å finne på stjernehimmelen. Med et "stjernerkart" og en rimelig god kikkert vil en lett kunne finne fram til disse.

Andromedataken har fått navn etter Andromeda og er den galaksen som ligger nærmest vår galakse, Melkeveien.

Anvendt litteratur:

Pinsent, John. 1982. *Greek Mythology*. Hamlyn, London, New York, Sydney, Toronto.

Wille, H. J. 1786. *Beskrivelse over Sillejords Præstegield i Øvre-Tellemarken i Norge*.

Gyldendals Forlag, Ny utg. av Lokalhistorisk Forlag 1989.

Fra Internett:

[https://no.wikipedia.org/wiki/Andromeda_\(mytologi\)](https://no.wikipedia.org/wiki/Andromeda_(mytologi))

www.taf-astro.no/arkiv/artikler/stjerner/stjernebilder/cassiopeia.htm

<http://www.naturfag.no/artikkel/vis.html?tid=816402>

[https://en.wikipedia.org/wiki/Cassiopeia_\(mythology\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Cassiopeia_(mythology))

https://en.wikipedia.org/wiki/David_Don<https://www.kristeligt-dagblad.dk/bagsiden/2014-05-05-den-smukke-andromeda>

Listéra for 20 år siden

VINTER – DEN DØDE ÅRSTIDEN?

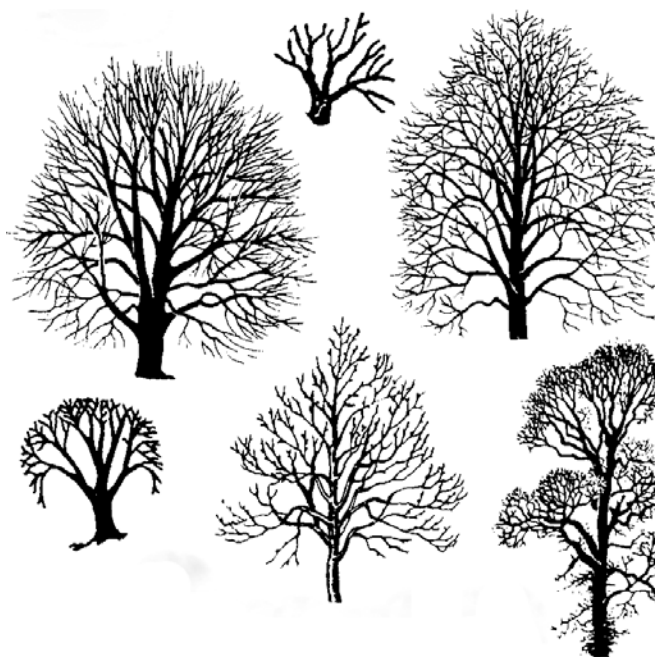
Av Priscilla Hansen

Nå er den over oss igjen, årstiden som vi ser frem til med blandede følelser. Selv om skiturer kan lokke, er det lite vi kan foreta oss ute som er av botanisk interesse. Det må vel enhver måtte innrømme? Tidlig mørkt blir det, og kaldt er det. Naturen er fargeløs, uten blomster som smiler mot oss og med intet annet grønt enn dystre gran- og furutrær. Alt virker dødt og trist.

Men innerst inne vet vi at det ikke er så trøstesløst som vi vil ha det til. Når solen tiltar i styrke, kommer det vårgrønne sløret årvisst igjen over nakne grener, og der det bare lå dødt

løv, vil hundrevis av vårbloomster igjen hilse på oss.

Ser man fremover slik, er det ikke så dumt allikevel å tenke på en aldri så liten botanisk rusletur i vinterskogen for å se hva som foregår der. For vinteren er faktisk

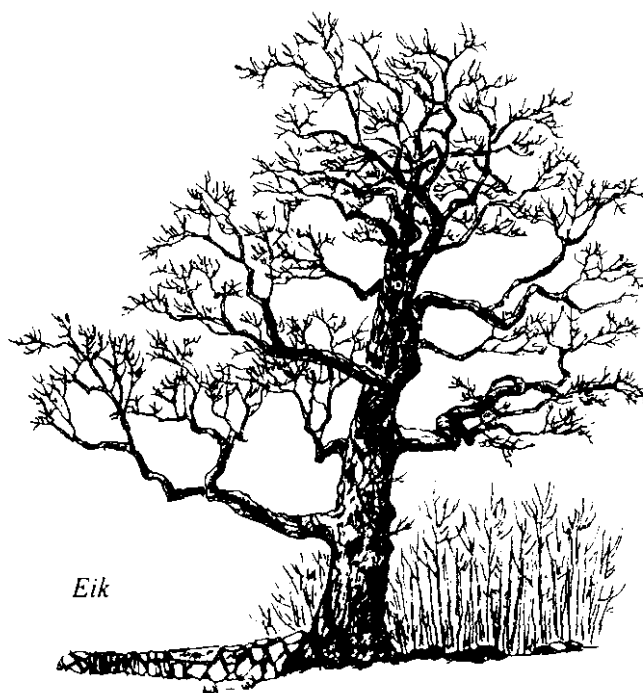

en ganske spennende tid i naturen. Mye er avslørt som ikke er så lett å oppdage til andre årstider. Tenk bare på dyrespør i snøen. Vi kan se for oss haren som hoppet avgårde, kanskje med reven listende etter, rådyr som gresset på kvister her og der, musen som våget seg et kort

stykke oppe på overflaten eller rovfuglen som slo ned på sitt bytte og etterlot vingemerker i snøen. Ingen av disse aktørene er lette å få øye på når alt er gjemt bak et grønt teppe. Noe lignende kan vi oppleve i planteverdenen også, særlig om vi løfter blikket fra bakken og ser opp på det som vi ellers har lett for å betrakte som bare en grønn bakgrunn: trær og busker. Nå kan vi tydelig se selve formen på disse, hvordan de er bygget opp, og med få anstrengelser kan vi kanskje avsløre litt av livet som foregår bak den øde fasaden.

Men vinterskogen kan ofte være et forvirrende virvar av nakne kvister. Hvordan skal vi finne ut av hva som er hva? Her nytter det ikke å lete etter blomsterfarge eller bladomriss i floraen. Nå må vi sette oss inn i ganske andre kjennetegn, og det er faktisk flere av dem som kan hjelpe oss med å bestemme trær og busker i sine vinterdrakter. Det som er så spennende er at, når vi begynner å sette oss inn i disse kjennetegnene, finner vi også ut litt om livsprosessene til plantene, og hvordan de klarer seg gjennom vår nordlige vinter.

Nå er det selvfølgelig mange trær og busker som vi kan identifisere uten videre. Bjørkenes glatte, hvite bark med vannrette sorte merker er ikke til å ta feil av, og **hengebjørk**, *Betula pendula*, kan artsbestemmes ut fra de mykt dalende endeskuddene. **Berberis**, *B. vulgaris*, med sitt sammensurium av tynne, grålige, tornete kvister er heller ikke

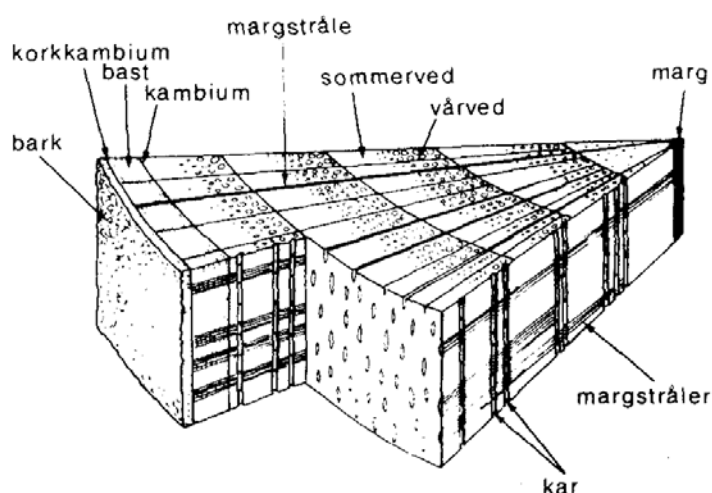

vanskelig, særlig når det henger igjen noen bær som fuglene enda ikke har fått tak i. Eiken har et robust utseende med kraftige grener og litt uryddig voksemåte. Det er bare to arter her i landet, hvis vi ser bort fra den av og til forvillede **rødeik**, *Quercus rubra*. De kan også lett artsbestemmes; henger mesteparten av bladene på, er det **vintereik**, *Q. petraea*, i motsatt fall, **sommereik**, *Q. robur*. Andre treslag kan derimot være mer vriene.

Hva er et tre eller en busk?

Urteaktige planter har vekstceller i knoppene og i rotspissene, og de dør som regel ned om vinteren. Men forvedete planter, som trær eller busker, har i tillegg vekstceller i et sylindrisk lag rundt og oppover hele stammen innenfor barken. Dette laget heter kambium. (Det gjelder ikke de enfrøbladete, palmer og desslike, men sjansene er heller små

for at vi skulle komme over disse i våre hjemlige skoger.) Kambiet danner i vekstperioden nye vedceller innover og nye bastceller utover. På grunn av denne veksten i både veden og basten, øker stammen stadig i omkrets. Bastcellene danner kar som fører næring fra bladene ned til røttene, og vedcellene danner kar som fører vann den motsatte vegen. I bladstilkene og i nye skudd ligger disse to celletypene side om side som karstrenger.

Mellom basten og barken finnes enda et kambiumlag, det såkalte korkkambiet. Her dannes nye barkceller, slik at barken også holder tritt med utvidelsen av stammen.

Røttene opptar vann fra jorden (sammen med små mengder mineraler). Det er de kortlivede rothårene som sørger for dette opptaket, og de må stadig fornyes. Vannet transporteres så opp til bladene. Disse trenger både vann og lys for å utføre den kjemiske

prosessen, fotosyntesen, som ved hjelp av katalysatoren klorofyll, forvandler karbondioksyd i luften til næringsstoffer (glykoser). Disse transporteres i sin tur til røttene slik at de kan fortsette å vokse, og så gjentar prosessen seg som en stadig strømning i begge retninger.

Dette er selvsagt en forenklet fremstilling som bare forsøker å gi hovedtrekkene i prosessen.

Forvedete vekster omfatter alt fra staselige gran- og bjørketrær til knøttsmå musøre og linnea (begge dvergbusker), med alle mulige mellomformer og -størrelser, men i denne sammenheng er vi bare interesserte i dem som står over snødekket, og da især løvfellende trær og busker.

De viktigste vinterkjennetegn

Vi registrerer, uten å tenke noe særlig over det, om veksten vi ser på er et tre (med én hovedstamme) eller en busk (med flere hovedstammer),

om den er stor eller liten, om grenene er grove eller tynne, o.l. Dermed er vi i gang med å bestemme den. Nå må vi se nærmere på andre kjennetegn:

Barken på stammen: farge? – er den glatt? – furete? – flakete? – med loddrett eller vannrett mønster?

Årsskuddene: farge? – glatte? – knudrete? – hårete? – klebrige? – har de synlige porer?

Knoppene: farge? – spredte eller motsatte? – enkeltvis eller flere sammen i toppen av skuddet? – form (runde, lange, eggformete, spisse)? – hårete eller snaue? – klebrige? – en eller flere skjell?

Bladarrene: form (halvmåne, sigd, skjold, hjerte)? – hvor mange arr etter karstrengene? – hvordan er disse plassert?

Margen: farge? – form i tverrsnitt (rund, trekantet, stjerneformet)?

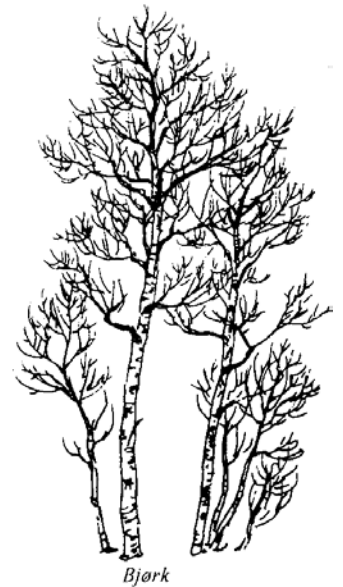
Barken

Barken er et korkaktig lag som beskytter treet mot vanntap, ekstrem kulde eller varme, insektangrep og til en viss grad soppinfeksjoner. Siden korken er nærmest lufttett og treet, som alle dyr og planter, må kunne puste, er den gjennomhullet, av porer, såkalte lenticeller. Disse er som regel ikke synlige i stammebarken med det blotte øyet, men hos **søtkirsebær**, *Prunus avium*, for eksempel, fremstår de som lysere, vannrette striper mot den mørke barken. Hos **bjørkene** er det disse som danner de karakteristiske sorte merkene.

Ettersom stammen vokser utover, sprekker barken, og korkkambiet

danner ny bark under sprekkene som oppstår.

Mønsteret som dannes når barken sprekker er karakteristisk for hvert treslag. Få fullvoksne trær beholder den glatte barken som er typisk for unge grener. **Bøk**, *Fagus sylvatica*, er ett eksempel.

Den glatte, lysegrå barken gir en sikker identifikasjon, også om vinteren. Selv den ellers glatte, hvite barken til bjørkene blir på eldre trær mørk og dypt furet.

Årsskuddene

Årsskuddene er dannet fra endeknoppen på fjorårets skudd. De er først myke, men ved midtsommertid er de allerede forvedet. Hvis treet ikke kan bestemmes ut fra formen eller barken, er skuddene det neste stedet å undersøke. Farge, form og utseende på disse er gode kjennetegn.

Hos **bøk** vokser de i et karakteristisk sikksakkmønster, mens **lind**, *Tilia cordata*, har skudd som er mahognirøde på oversiden og mer grønne under.

Hos **ask**, *Fraxinus excelsior*, er de lyst grå-grønne med hvite porer, mens **tysbast**, *Daphne mezereum*, har lysebrune skudd med et knudrete utseende.

Vinterknoppene

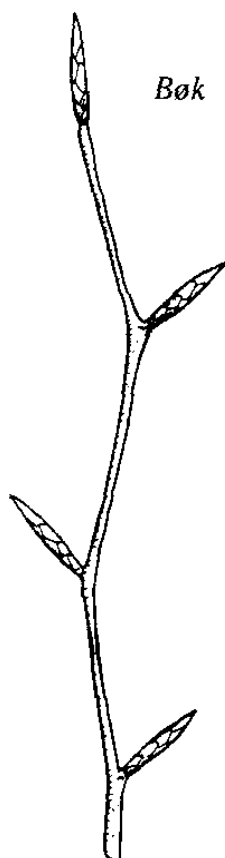
Hele anlegget for dannelsen av blad, blomster eller nye skudd er til stede i vinterknoppene, beskyttet for vær og vind og andre farer av ett eller flere knoppskjell.

Allerede om sommeren utvikles disse knoppene som skal sørge for veksten neste vår.

Plasseringen av knoppene, motsatte eller spredte, er et viktig kjennetegn ved siden av antall synlige skjell.

Når knoppene er motsatte, reduseres straks valgmulighetene. Motsatte blader er "mot normalt", og da er valget blant viltvoksende trær og busker, ihvertfall her i distriktet, begrenset til noen få slekter, blant annet: *Fraxinus* (**ask**), *Acer* (**lønn**), *Aesculus* (**hestekastanje**), *Cornus* (**kornell**), *Lonicera* (**leddved**), *Sambucus* (**hyll**), *Viburnum* (**krossved**) og *Rhamnus* (**geitved**).

Knoppform, -farge og antall skjell er det neste vi må se på. Knoppene kan for eksempel være brune, lange, smale, spisse, med mange skjell og stå rett ut fra skuddet (**bøk**); eller purpurfargete, eggformete, på en kort stilk og med to skjell

som møtes som et andenebb (**ør**); eller røde, litt spisst eggformete og med bare ett skjell (**selje**). Kombinasjonene er mangfoldige.

Bladarrene

Under hver knopp sitter et bladarr. Disse er ganske enkelt det navnet tyder på: arr etter bladene som falt av om høsten. Og her oppdager vi et av de mest fascinerende trekk ved plantens knep for å overleve vinteren. Hvorfor faller bladene av? Sagt med ett ord: vannmangel. Om vinteren finner ikke rothårene den store mengden med vann som er nødvendig for å holde i gang fotosyntesen, og uten fotosyntese kan ikke planten skaffe seg næring til å danne nye rothår som kan erstatte de siste som døde om høsten. Her i nord er disse plantene pent nødt til å finne en annen måte å overleve på. Man kan si at de går i dvale. De trekker vannet, næringsstoffene og klorofyllet tilbake fra bladene og lagrer dem i dertil egnede celler. Uten klorofyll mister bladene den grønne fargen, og fargene som er igjen er forskjellige for hvert treslag - høstfargene som gleder oss ved sin skjønnhet.

En ting til må treet sørge for: å forhindre at det dyrebare vannet, som nå finnes trygt lagret i vevet, dunster bort. Derfor faller ikke bladene av før karstrengene som har forsynt dem med vann er blitt forseglet med kork.

Så løsner bladet, daler ned til bakken og blir råstoff for ny næring. I naturen går lite til spille. Bladarret

Selje

gjenspeiler tverrsnittet av bladstilken der den sluttet seg til skuddet. Formen, såvel som antall og plasseringen av de ”korkede” åpningene til karstremene, er karakteristiske for hver art.

Alm

Rogn, *Sorbus aucuparia* har smale, buede bladarr med fem karstremene. Hos **alm**, *Ulmus glabra*, er de formet som en halvsirkel, litt skjevt plassert under knoppen, og med tre til fire karstremene i en bue. Bladarrne til **Rødhyll**, *Sambucus racemosa*, er nesten skjoldformede, såpass store at de møtes nesten rundt skuddet, og med tre karstremene. **Leddved**, *Lonicera xylosteum*, derimot, har såpass små bladarr at her er bestemmelse lettere ut fra andre kjennetegn.

Margen

Så er vi kommet til siste kjennetegn: margen. Denne undersøker man ved å skjære over et skudd eller en liten kvist. Den er normalt liten, rund og lys, så avvik fra det normale kan være viktig for bestemmelse av en art eller en

slekt. **Villkornell** har stor, rund, hvit marg. Hos **hassel** er den også lys, men liten og svakt trekantet, mens **eik** har stor, lys, stjerneformet marg.

Nedenfor finner du en liste over de viktigste kjennetegnene til tolv arter som ikke skulle være altfor vanskelige å bestemme. Skulle det ikke lykkes, er det lov å jukse. Merk deg planten og oppsøk den igjen etter bladsprett til våren!

Osp, *Populus tremula*

Glissent, lite greinet tre; bark grønngrå, glatt; årsskudd grove, blanke, mørkebrune; vinterknopper med **skarpe** spisser, brune, glatte; bladarr brede, nesten 3-kantete buer med 3 arr etter karstremene; marg svakt 5-kantet.

Gråor, *Alnus incana*

Tre eller stor busk, vokser ofte nær vann; bark lysegrå; årsskudd rødbrune på oversiden, mer grønlig på undersiden, med oransje barkporer (lenticeller); vinterknopper på korte stilker, purpurrøde, med 2

knopp skjell (som et andenebb);
rakler nesten uten stilk.

Svartor, *Alnus glutinosa*

Stort tre,
vokser ofte nær
vann; bark
mørkebrun,
sprekker opp
i nærmest
4-kantete
flak; årsskudd
klebrige, mørkt
purpurbrune
med opphøyde
oransje

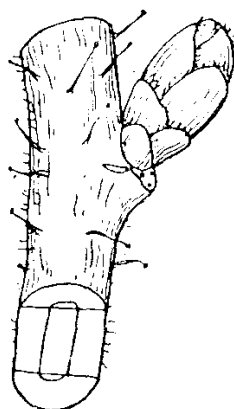

barkporer; vinterknopper purpur på
korte stilker og med 2 knopp skjell;
rakler med tydelige stilker.

Felles for oreartene er at siste års
frukt (orekonglene) blir hengende
utover vinteren. Samtidig er både
hun- og han-raklene lett synlige.

Hassel, *Corylus avellana*

Stor busk; bark gråbrun;
årsskudd lysebrune med stive hår;
vinterknopper
grønnbrune med
4-6 knopp skjell
som har ørsmå
hår i kantene
(lupe!); marg
svakt 3-kantet;
hanraklene faste,
først grønne, så
brungule. Allerede
i mars-april
kommer små
hunblomster med
bare de røde griflene synlige.

Hassel

Alm, *Ulmus glabra*

Stort tre; bark glatt,
sølvgrå, med alderen får
den et dypt nettverk av
mørke, gråbrune ribber;
årsskudd kraftige, mørkt
rødbrune med stive hår
(lupe!); vinterknopper
kastanjebrune, enten
runde som erter
(blomsterknoppene)
eller litt spisse ovale
(bladknoppene); bladarr
halvsirkel, litt skjevt plassert under
knoppen.

Alm

Rogn, *Sorbus aucuparia*

Tre eller stor busk med
glisne, opprette grener;
bark sølvgrå, glatt, ofte
striper med lysere
barkporer; årsskudd
matt purpurgrå, ofte
"rynket" like under
knoppene på sideskudd;
vinterknopper grå, ovale,
ulne, litt krumme i spissen,
endeknoppene vanligvis
større enn sideknoppene;
bladarr smale buer, litt
opp høyde, med 3 - 5 arr etter
karstrengene.

Rogn

Lønn (Spisslønn), *Acer platanoides*

Mellomstort tre; bark
lysegrå, glatt, senere med
lave ribber; årsskudd brune,
glatte; vinterknoppene
motsatte, rødbrune med
litt grønt, de ytterste
sideknoppene ofte tett inn

til endeknoppen; bladarr omtrent V-formete, møtes nesten rundt skuddet, 3 arr etter karstrengene.

Hestekastanje, *Aesculus hippocastanum*

Stort tre med grener som buer oppover i spissene, kraftigere

Hestekastanje

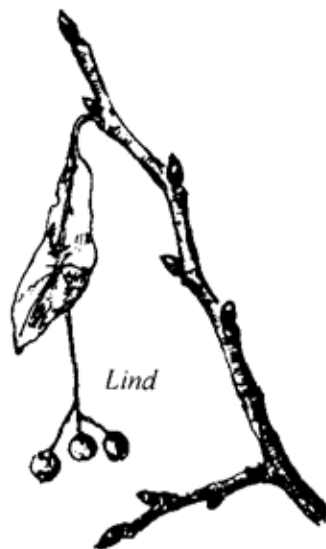

utseende enn ask; bark rustbrun, oppsprukket, flaker lett av.

Årsskudd grove, rødbrune med lysere barkporer; vinterknopper **motsatte**, mørk rødbrune, blanke, klebrige, meget store (særlig endeknoppen), med mange knopp skjell; bladarr store, skjoldformete med 3 grupper av 2-3 arr etter karstrengene.

Lind, *Tilia cordata*

Stort tre; bark som ung glatt, grå med få lyse sprekker, som eldre mørkere grå, svært oppsprukket; årsskudd rødlig brune med lysere, opphøyde

barkporer; vinterknopper glinsende røde, eggformete med 2 knopp skjell. De karakteristiske små runde fruktene henger ofte igjen.

Ask, *Fraxinus excelsior*

Stort tre med grenspisser som buer brått oppover; bark lysegrå,

glatt, senere ribbet; årsskudd grove, lysegrå med hvite barkporer.

Vinterknopper **motsatte**, trekantete, mørk brunsvarte, fløyelsaktige; bladarr store, skjoldformede med mange arr etter karstrengene i en bue. Klaser med de vingede nøttesamlingene henger ofte igjen.

Rødhyll, *Sambucus racemosa*

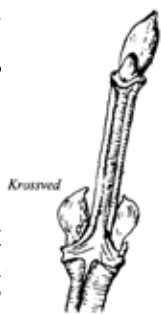
Stor busk; bark gulbrun, myk med dype sprekker; årsskudd kraftige med korkaktig bark, synlige barkporer; vinterknopper **motsatte**, ikke store, med 3-5 små knopp skjell, endeknopp mangler ofte; bladarr store, brede buer; marg stor, lysbrun.

Krossved, *Viburnum opulus*

Stor busk; årsskudd rødbrune, noe kantete; vinterknopper **motsatte**,

eggformete, rødlige, med 2 knoppkjell; bladarr smale, noe buet V-form, med 3 arr etter karstrengene.

Så er det bare å ta godt på seg med vintertøy og komme seg ut i skogen, hagen, parken eller vegkanten, for den slags skyld! En lupe kan være god å ha for å undersøke knoppkjell, bladarr eller barkporer, selv om bruken av den pleier å tiltrekke nysgjerrige tilskuere. Slik merkelig oppførsel må få en forklaring! Men

hva gjør man ikke i den mørkeste vinterstid for å stille sin trang til å avsløre naturens hemmeligheter?

Det er ikke bare de større vekstene som er interessante å se på om vinteren. Før snøen kommer, og til og med etter, kan vi, om vi senker blikket igjen, finne mange såkalte vinterstandere, standhaftige planter som enda er i ferd med å spre frøene sine. Disse tilbyr også mang en utfordring til oss naturelskere. Men det ”eventyret” får vente til en annen gang. Lykke til med trærne og buskene foreløpig!

Litteratur

Til slutt noen ord om hjelpemidler til gjenkjennelse av trær og busker om vinteren. Informasjonen i denne artikkelen er hentet for det meste fra bøkene som er nevnt under. Først, tre som alle er tilgjengelige i lokale biblioteker:

1. Batta, J. & Sandved, M. 1981-86. *Trær og busker om vinteren. b.l: Bestemmelsesnøkler for løvfellende, Oslo. (bind 2 heter Bestemmelsesnøkler for vintergrønne).*

Heftene er skrevet for dendrologifaget ved Landbrukshøgskolen og er således kanskje vel dyptgående for vårt bruk, men innledningen på fem sider er enkel og grei. Har man først mistanke om en bestemt art eller slekt, er det lett å slå opp på den, og da finner man alle kjennetegn klart beskrevet, dog uten tegninger.

2. Mitchell, A. 1977. *Trær i skog og hage. Oslo. Oversatt av Inger Gjærevoll.*

Boken omfatter trær som vokser både i Nord-Europa og i Storbritannia. For hver art finner man nyttige opplysninger under ”Bladverk” om utseende og farge på skuddet og om størrelse, form og farge på vinterknoppene.

3. Trelease, W. 1931 (gjentrykk 1967). *Winter botany. An identification guide to native trees and shrubs. (3.utg.) New York.*

Ulempen ved denne er at den omfatter så godt som alle trær man kan treffe på i det østlige U.S.A. Under eik, for eksempel, er det henvist til hele 36 forskjellige arter, deriblant sommer-, men ikke vintereik, som mangler der. Men det går an å finne de fleste av vår kjente arter. At boken er såpass gammel betyr at det latinske navnet i noen få tilfeller er foreldet, og i mangel på kjennskap til det engelske

kan dette også være en ulempe. Lids flora er heldigvis flink til å oppgi eldre latinske navn i parentes etter det nåværende, samt å ta dem med i slektsregisteret, så problemet er ikke uoverstigelig. Fordelen ved boken er de nydelige, detaljerte tegningene for hver slekt. Her kan man se alt fra barkporer (lenticeller) eller ørsmå hår på skuddet til karstrengene i bladarret.

De neste to bøkene er, så vidt vites, ikke registrert i lokale biblioteker, men kan muligens skaffes ved fjernlån.

4. Edlin, H.L. 1978. *The tree key. A guide to identification in garden, field and forest*. New York.

Boken er opprinnelig utgitt i England og omfatter således også arter på denne siden av Atlanteren. Der er fargeillustrasjoner for hver art, som oftest også med en tegning i svart-hvitt av skuddet og en av hele treet slik det tar seg ut om vinteren. I innledningen er det tatt med et meget nyttig kapittel om bestemmelse ut fra skudd- og barkkarakteristikk.

5. Watts, M.T. & Watts, T. 1970. *Winter tree finder*. Berkeley. Calif.

Et nyttigere hjelpemiddel til botanisering om vinteren for nybegynnere enn dette kortfattede heftet i lommeformat (bokstavelig!) vil være vanskelig å finne. Det er myntet på brukere i U.S.A., men vi finner en god del av trærne som er av interesse for oss. Buskene er dessverre ikke behandlet her. Det er lagt opp som en nøkkel med symboler som henvisninger istedenfor numre. Jeg må innrømme at det var denne lille saken som vekket interessen hos meg for emnet. Det kunne være en tanke for en ledig botaniker å prøve seg på en tilrettelegging til norske forhold, kanskje utvidet til å omfatte busker også?

Tegningene

Foruten de fire sistnevnte, har jeg benyttet følgende tre bøker for illustrasjonene til denne artikkelen:

Graves, Arthur H. 1992 (1956). *Illustrated guide to trees and shrubs*. New York.

Stokes, Donald. 1976. *A guide to nature in winter*. Boston.

Nicholson, B.E. 1970. *The Oxford book of wild flowers. Pocket edition*. Oxford.

Å INVITERE EN BLOMST: HVA ER BOTANISK ETIKK?

Hilde Skauli

For mange år siden kjøpte jeg en hytte i Øst-Modum ved sydsiden av Tyrifjorden. Med hytta fulgte 2 mål eiet tomt på en berggrunn av kalk og skifer med lag av morene og silt over. Terrenget er bratt med vannsig og stor frodighet. Et sted å utfolde planteinteressen!

Tomta er nå en blanding av naturtomt og en plen omkranset med skjærsmine, syriner og gamle rosesorter, og langs husveggen er det blomsterbed der spesielle ville arter er invitert inn. Det vrirler av humler, dag- og nattsvermere og andre insekter, og jeg har firfislere, stålorm, huggorm, ekorn og mus på tomten.

Sporadisk har det bosatt seg harer, mår og villkatter, og om vinteren er det spor fra rådyr, elg, snømus og rev. Artsmangfoldet av hekkende fugler er stort, og den mest eksotiske er rosenfinken som kommer igjen hvert år i slutten av mai og vekker meg med sin sølvklare fløyting – *pleased to meet you*.

Faren min ga meg rundt år 2000 noen frø av **hvitmure** *Drymocallis rupestris* og sa at botanikere ønsket å redde planten fra nedbygging. På den tiden samlet botanikere frø fra en bestand på Gaustad i Oslo og igangsatte et forsterkningsprosjekt på Ekeberg der hvitmuren ble ansett

som truet. Den fantes visstnok også på Nesodden og på Løren.

Jeg sådde frøene langs tømmerveggen mot øst der det er morgensol, ikke for mye fuktighet og ingen overhengende fare for gjengroing.

Hvitmure *Drymocallis rupestris* i ballastbedet på Mule Varde, 2003. Foto: Norman Hagen

Jeg fulgte spent med på de små plantene som vokste seg store og selv satte frø. De trivdes i hytteveggen og spredte seg til en frodig, liten bestand. De blomstrer tidlig i juni og deler voksestedet med nattlys, storveronika, klematis og

hundrebladroser, men disse kommer først for fullt når hvitmuren er avblomstret.

For ca. 10 år siden ble de nederste 3 meterne av tomten mot veien ekspropriert av veivesenet som skulle lage nye stikkrenner. De skrapet bort jordmassene og blottla en ca. 5 m skrå veikant med morenejord. Det som først frødde seg inn var gråor, bjørk, tistler og annet ugress, men jeg ville heller ha blomster der.

Jeg satte derfor ut avleggere av vårkjærminne og fredløs, og slengte samtidig ut frø av nattlys og hvitmure, som kan trives i så tørre omgivelser.

Slik gikk det til da jeg inviterte en ny og truet art inn på tomten min og i skråningen utenfor.

For tre år siden overtok jeg pappas hage på kalksteinskrentene i Porsgrunn, der også hvitmure hadde blitt plantet inn.

Pappa hadde i sin tid fått en hvitmureplante av sin gode venn Roger Halvorsen, som har hatt den i hagen i en årrekke. Hvitmuren vokser og trives fremdeles, men har emigrert fra blomsterbedet og over i plen og steinlegging, så den har måttet begrenses noe.

”Pappas hage” betegner for øvrig et mål med villhage der mange sorter av ville planter har blitt invitert inn i løpet av mer enn 50 år. Når han har vært på reise, har han tatt med frø hjem, og han har hatt mange botanisk interesserte venner som har kommet med avleggere.

På sett og vis bærer hagen derfor

mer preg av et reservat – og et Telemark i miniatyr – enn av en hage med dresserte busker, ryddige staudebed og tujahekk.

For både pappa og meg var det kjærligheten til plantene som stod i sentrum; vi tenkte ikke så mye på botanikerne. Etter å ha pleiet omgang med noen av denne arten (botanikere) har det nå sneket seg inn en mistanke om at det ikke er helt stuerent å ha sjeldne planter i hagen. For meg er det da avgjørende *hvorfor* man har det og *hvordan* plantene har kommet dit.

Mine foreldre hadde en hytte i Bamble. I juni gikk pappa og jeg ofte turer i tussmørket for å lete etter nattfiol, som det vokste mange av i det tynne gresset mellom løvtrærne. De fikk stå i fred for oss, men vi hadde en ”naturelskende” hyttenabo som spadde opp alle de nattfiolene han fant i området og flyttet dem inn på tomta si; en høy knaus av gneis med lite jord der sommersonen steikte. Han skrøt av at han hadde mer enn 100 nattfioler – det året – for ingen nattfiol kunne jo overleve på den solsvidde skrenten hans.

Resultatet var at han i løpet av et år eller to klarte å utrydde denne arten i et større område. Det er ikke den slags ”naturglede” jeg snakker om her, heller ikke om å spa opp rødlistearter og andre sjeldenheter for å flytte dem inn i en hage der de ikke vil kunne overleve.

Slik aktivitet er jo den største trusselen mot våre fredete orkideer og kan bare betegnes som miljøkriminalitet.

Er det så noen vesensforskjell på slik troféjakt og det å invitere en sjelden art inn til et beskyttet voksested med lokalklima, berggrunn og jordsmonn de trolig vil trives i?

Er det galt å samle noen frø fra ville planter og så dem på et egnet voksested utenfor truslene fra beitedyr*, veivesen, utbygging og gjengroing?

*Etter utstrakt hogst på og omkring min hyttetomt fant jeg i sommer en skogmarihånd som selv hadde valgt et voksested der mellom einstape, storveronika og blåklokker. Jeg så fram til at den ville sette frø og spre seg, men den ble beitet ned av en sau som hadde sneket seg gjennom et hull i sauegjerdet før jeg rakk å reparere.

Humblebille på skogmarihånd *Dactylorhiza maculata fuchsii* (ved hytta ved Tyrifjorden)

Admiral på hjortetrøst
Eupatorium cannabinum

Poenget med å invitere inn ville arter på tomten er både for å gi plantene et skjermet voksested og sørge for nektar og pollen til de mange insektartene som lever der. Og det ene forsterker jo det andre!

Man ønsker jo å by på det beste man har når man får gjester, så når de første humledronningene svimer sultne omkring en solskinnssdag i mars/april, skal bordet helst være dekket med blomstrende selje og tidlige løkplanter som *Eranthis*.

Når arbeiderne, som alle er hunner, samler mat til dronningens nye generasjoner avkom, skal det være dekket med mengder av pollenrike roser som *R. moyesii* samt markblomster som skogstorkenebb, rosekattost, vadderot, rødkløver, hvitkløver og tiriltunge.

(Og humlene elsker valurt, selv om noen botanikere mener det er

en vederstyggelighet som ikke hører hjemme i norsk natur. Jeg har satt inn røtter fra Sandvika, der det finnes store bestander. Ballastplante?)

Mørk jordhumle på hjortetrøst

Høysommer og tidlig høst med mjødukt, storveronika, hjortetrøst, lavendel og alantrot sørger for nektar til de nyutklekkede hannene, og deretter til de nye dronningene som skal pare seg med hannene for så å gå i dvale senhøstes for å gi liv til nye generasjoner neste vår.

Er det da så galt å ta med noen få frø så lenge man ikke ødelegger planter eller raserer voksesteder i naturen? Er mennesket som spredningsagens alltid av det onde? Hvorfor er det i så fall så stas med ballastplanter?

Vi lever i menneskets tidsalder – antropocen – og ifølge WWF

(Verdens naturfond) er verdens dyrebestander (fisk, reptiler, amfibier, fugler og pattedyr) halvert i løpet av de siste 40 år. Og bestandene av en rekke bie- og humlearter er på kraftig retur, og flere arter er antagelig utryddet. Ofte er det grøfting, rasing av skoger, oppdyrking med monokulturer og rasing av biotoper som fører til tap av arter. Enda flere arter ville vært utdødd om det ikke hadde vært igangsatt konserveringstiltak og formering av truede arter i fangenskap – ofte med utsetting av individer i naturen for å reetablere bestander. Blant pattedyrene er fjellrev, moskus og kongeørn i Skottland eksempler på arter vi kan glede oss over i naturen som et resultat av menneskelige bergingsaksjoner.

Dave Goulson viser i sin bok *Humlejakt* at å beholde en stripe med ville planter, en liten blomstereng, en grøft eller en hekk i intensivt dyrkede jordbruksområder faktisk øker produksjonen selv om 8-10 %

Steinhumle på lavendel *Lavandula angustifolia*

Steinhumle på rosekattost *Malva alcea*

Dagpåfugløyve på hjortetrøst

av arealet overlates til naturlige plantearter. Det skal ikke mere til for at lokale pollinatorer som bier og humler finner nok nektar til å kunne leve der. Og selv når man

bruker innleide bier for å pollinere Californias mandeltrær eller humler til italienske tomater, arbeider disse ”slavearbeiderne” mer effektivt når de får konkurranse av stedeagne arter.

Jeg ønsker meg villhager med masser av lykkelige humler, bier, blomsterfluer og svermere. Litt åpent vann, skyggefulle og fuktige så vel som tørre og solrike voksesteder – kanskje utvikles hagen til en egen biotop på plantenes og insektenes premisser uten en eneste tuja eller rhododendron, enn si trampoline, i syne?

Hvordan reflekterer en botaniker, en biolog og en entomolog over slike etiske spørsmål?

Bakkehumle på lavendel *Lavandula angustifolia*

Foto: Norman Hagen

KONKURRANSE

Trond Risdal

TBFs medlemmer inviteres til å delta i ny konkurranse.

Send forslag til norske og/eller latinske navn på de 8 artene til Trond Risdal, Orionvegen 88, 3942 Porsgrunn, e-post: tr-risda@online.no innen 15/3-2018. Gode løsninger belønnes.

Løsning og navn på vinnere presenteres i neste nummer av *Listéra*.

Bilde 1

Bilde 2

Bilde 3

Bilde 4

Bilde 5

Bilde 6

Bilde 7

Bilde 8

Konkurransen i *Listéra* 2017-1

Riktige svar var:

Bilde 1: Strandløk. Bilde 2: Knerot. Bilde 3: Rypestarr. Bilde 4: Maiblom.

Bilde 5: Dunkjempe. Bilde 6: Tiriltunge. Bilde 7: Myggblom. Bilde 8: Strandbalderbrå.

Vinner:

Best med 7 rette var Inger Marie Paulsen, Hundvåg.

Vi gratulerer. Premie vil bli overlevert ved en passende anledning.

”FINNMARKSPORS I TELEMARK”

Listéra for 22 år siden

Roger Halvorsen

Skråsikkerheten i livet må ofte vike for tvilen, og så siger den inn over oss igjen, vissheten om at det nok var som vi trodde første gang. Sånn er det ofte, i alle fall på en måte,

for meg, og kanskje for andre også iblant, når det gjelder botanikken. Det blir noen ganger nesten et religiøst skjær over botaniske opplevelser, og det er nok ofte sånn

Finmarkspors *Rhododendron tomentosum*

at ”tvil og tro” av og til rir oss i stille andaktsstunder når undring over de store spørsmåla om skaperverket dukker opp.

Sånn blei det i alle fall her i huset en kjølig vinterdag i februar dette året (2017) da den tunge nattekulda skifta til ettermiddagslunk i solveggen og tilbake til minusgrader da natta svinga inn om hushjørnet igjen.

Men la meg nå fortelle litt om den tvilen og troen som dukka opp i en frossen kropp etter at trønderkaninene hadde fått mat og nok ved var båret inn for å holde varmen i stua til over midnatt. Og det handlet om finnmarkspors.

Her satt jeg på ettermiddagen og leita på nettet etter et eller annet til bruk i en artikkel jeg holdt på med. Jeg tror forresten det var noe om Mathias Numsen Blytt jeg ville sjekke ut. Da fant jeg, på nettet, et scanna hefte av *Blyttia*. Det var hefte nr. 3-4, 1945, og da jeg bladde gjennom det, falt øya på et ”småstykkje” med tittelen *Finnmarkspors i Telemark*, skrevet av Johannes Lid.

Jeg kom i hu at jeg en gang i forrige årtusen (1995 var det sågar) hadde skrevet en liten epistel om finnmarkspors, som den gangen hadde det klingende vitenskapelige navnet *Ledum palustre* L., et navn som i moderne ”nomenklatur” er blitt endra til *Rhododendron tomentosum*. Det var i hefte nr. 1, et hefte som nærmest var et temahefte om Midt-Telemark. Det hadde seg slik at TBF i juni 1991 hadde en ekskursjon til

Kilen i Kviteseid for å besøke en lokalitet med finnmarkspors, og vi fant stedet og arten. I tillegg viste det seg at det var tre dellokaliteter på stedet.

Bakgrunnen for småartikkelen i *Blyttia* var at Botanisk Museum i Oslo først i august 1945 hadde fått inn ei melding fra en skogbrukspraktikant, Bjørn Berdal, om at han hadde funnet finnmarkspors på et par små myrer ved Kilen, rundt 1,5 kilometer nord for gården Kilen i Kviteseid. De små myrene lå med 200-300 meters mellomrom. Finnmarkspors skulle, ifølge Berdal, vokse bare på disse to myrene. Videre berettet han i brev den 31. august at voksestedet skulle kunne betegnes som et ”lyngmyrskogsamfunn” hvor det vokste røsslyng *Calluna vulgaris*, skinntryte *Vaccinium uliginosum*, en *Scirpus*-art, trolig *caespitosus* (bjønnskjegg) og forskjellige *Sphagnum*-arter (torvmoser).

Lid mente at funnstedet, som ligger 170 km vest for svenskegrensa, måtte være det vestligste voksestedet for finnmarkspors i Europa. Han skreiv imidlertid om to funnsteder som er oppgitt fra Tyskland (Hunteberg ved Osnabrück og ved Drangstedt i Stade), som sannsynligvis skulle ligge lenger mot vest, men de var, fremdeles ifølge samme Johannes Lid, svært gamle og visstnok ansett som svært tvilsomme.

Funnstedet ved Kilen heter Svartpytt og består av et par små surmyrstjern på en åsrygg nær gården Kilen. I *Listéra* (hefte 1-1995) skreiv jeg om funn av smal-

marihand *Dactylorhiza traunsteineri*, flekkmarihand *D. maculata* og hybriden dem imellom på flere nærliggende myrer, men ellers var det langt mellom de store sjeldenhetene i området. Et funn av rød parasollmose *Splachnum rubrum*, funnet på elgmøkk på veien inn til Svartpytt, var kan hende mer spennende. Det var det andre funnet i Telemark, rundt 300 år etter det første funnet av arten, men det er nå ei annen og riktig gammel historie. (Se *Listéra* nr. 1-1993!)

I *Listéra* skreiv jeg både litt friskt og freidig om at vi ikke bare hadde noe som måtte være "Europas vakreste og vestligste lokalitet" av finnmarkspors ("vestligste" var Lids påstand), men jeg skreiv også en så panegyrisk lovtale over artens duft, dens vakre hvite blomster og andre fortrefeligheter at jeg, når jeg leser det i dag, rødmer langt nedover mot beltestedet. Men det var virkelig et svært vakkert syn fylt av sterk duft, og sånn i bakkant husker jeg godt at vi forlot stedet litt halvøre, ja, nærmest i halvsvine, av den sanseløse duften.

Opplevelsen var uansett slik at den, som jeg skreiv,

"føyer seg vakkert inn blant alle de andre "totalt unyttige" opplevelsene som er deg kun til glede, og gleden over at det finnes slikt, er vel verdt sin vekt i gull, – er den ikke?"

Tvilen siger på

Etter å ha lest meg opp på gamle *Blyttia* og *Listéra* samt nyere

litteratur om emnet (floraverk og Eric Hulténs floraatlas fra 1971 over veksternes utbredelse i Norden), syntes jeg at 1971 virket svært lenge siden. Kunne finnmarkspors være funnet lenger vest seinere? Tvilen på at vår botaniske skatt i Kilen i Kviteseid, midt i hjertet av vårt elskede Telemark, var den vestligste i Europa (selv om den godt kan sies å være den vakreste) kom krypende. "Noen" satt plutselig bak øret og hvisket hest: "Er du nå så sikker på dette da, min venn?"

Ny litteratur til hjelp blei funnet fram. "Hjelpe du meg!" som jeg har hørt det uttalt i Stavanger når tvilen kommer. Hva fant jeg på side 726 i Eric Hultén og Magnus Fries *Atlas of North European vascular plants north of the Tropic of Cancer* (1986)? Jo, et utbredelseskart over *Ledum palustre complex*. (Complex er føyd til siden *Ledum palustre* har flere underarter spredt rundt om på den nordlige halvkule, og her var det regnet inn fem underarter av hovedarten.) Og sannelig, i Storbritannia var det tegnet inn fire - 4 - prikker av "vår" underart *Ledum palustre* ssp. *palustre*. Jeg mistet mye av min botaniske "barnetro" i noen øyeblikk. Hvor i all verden fantes den i Storbritannia? Jo, Stace (*New Flora of the British Isles* 1997) måtte vel gi svar på hvor. Den "gode Clive Stace" skriver dette:

Ledum palustre L. (*L. groenlandicum* Oeder). Labrador-tea.

(Tenk den heter Labrador tea på engelsk!) Etter en lang forklaring

og beskrivelse av arten, kom det som ristet bort den der ”noen” bak øret. Det krøp fram en gledesåre i øyekroken:

Intr; well natd in bogs and other wet peaty ground; scattered from S En to C Sc; N Europe and N America

(Innført, fullt naturalisert i myrer og annen våt torvmark; spredt fra Sør-England til sentrale Skottland; Nord-Europa og Nord-Amerika.)

For riktig å berolige en med hjerte for Telemarks botaniske skatter skriver Stace videre:

Despite claims that ssp. palustre (2n = 52), from N Europe, occurs in Br; all our plants are ssp. groenlandicum (Oeder) Hultén (2n = 26) or perhaps intermediate; ... (2n er antallet kromosomer.)

(Tross påstander om at ssp. *palustre*, fra Nord-Europa, forekommer i Storbritannia, er alle våre planter ssp. *groenlandicum* (Oeder) Hultén).

Det må ellers nevnes at på det siste utbredelseskartet som er nevnt over, er en av prikkene i Tyskland plassert litt lenger vest en prikken i Kviteseid, men vi holder likevel en knapp på Lids betraktning om ”gamle og tvilsomme” angivelser. Kanskje er det slik som jeg hører i mitt hjerte, akkurat som Lid også antyder, at ei hel rekke av kjente forekomster i Tyskland har falt for ”framskrittet og veksten” i samfunnet, det vil si at de er ødelagte.

Hvordan er det så i Norge og Telemark i dag?

Er så vår Telemarks-prikk ennå den vestligste i alle fall i Norge? Er det gjort noen nye funn vestafor Kilen som vi ikke har fått med oss?

Et annet kinkig punkt er at det er bygget en skogsbilvei inn i området ved Svartpytt. Er finnmarksporsen vår truet ved nye inngrep? Dette må være en oppgave for TBF å undersøke utpå forsommeren en gang.

Litteratur

- Halvorsen, Roger. 1993. ”Vakker og sjelden moseart i Telemark: Rød møkkmose *Splachnum rubrum*, funnet i Kviteseid.” *Listéra* 1-1993.
- Halvorsen, Roger. 1995. ”Finnmarkspors, *Ledum palustre* L. En myrstudie i godlukt.” *Listéra* 1-1995.
- Hultén, Eric. 1971. *Atlas över växternas utbredning i Norden*. Generalstabens litografiska anstalts förlag. Stockholm.
- Hultén, Eric og Fries, Magnus. 1986. *Atlas of North European vascular plants north of the Tropic of Cancer*. Bd. II. Koeltz Scientific Books. Königstein Fed. Rep. Germany.
- Lid, Johannes. 1945. ”Finnmarkspors i Telemark.” *Blyttia*, hefte 3-4, 3. årgang.
- Stace, C. 1997. *New Flora of the British Isles*. 2. utgave. Cambridge University Press.

Rapport fra kartlegging av strandtorn på Jomfruland 2017

Deltakerne på NBFs floravokterseminar i Kragerø besøkte Jomfruland 20. august 2017. Blant deltakerne var Kristina Bjureke, Trond Risdal og Bjørn Erik Halvorsen. De ledet telleaktiviteten som ble gjennomført denne dagen på de fra tidligere kjente lokalitetene og de nyutplantede strandtornplantene fra 2015.

Resultatet var en liten nedgang for de eldre etablerte plantene på Sandbakken, som var nesten på samme nivå som i 2016. Resultatet var nedslående for de nyutsatte plantene da bare 25 av de i alt 182 plantene på Øytangen ble funnet, noe som er en klar tilbakegang fra 2016. Plantene utenfor det beitede området hadde for høyt gras. Plantene i det beitede området ble for hardt beitet.

Resultatet av årets kartlegging var for de etablerte plantene på Sandbakken:

Nr.(2012) Koordinat(32v) Tilstand

41	NL 35092,27109	Nyfunn 2017 ved Øytangen-brygga: 1 steril plante
1-2	NL 35081,27042	1 steril plante
4-13	NL 35049,26955	Ved opplysnings-skilt (skiltet er nå forsvunnet!): 1 plante med 17 blomster 1 plante med 1 blomst 1 steril plante
14-15	NL 34906,26817	1 steril plante
16	NL 34892,26812	1 steril plante
17-18	NL 34884,26809	Ingen planter funnet
19	NL 34845,26759	1 plante med ca. 75 blomster
20	NL 34845,26756	1 steril plante
21	NL 34843,26756	1 plante med 9 blomster
22	NL 34832,26741	1 plante med 3 blomster
23-33	NL 34830,26740	1 plante med 3 blomster 6 sterile planter
40	NL 34680,26566	1 steril plante

I alt 19 planter hvorav 6 fertile. En liten nedgang fra 2016 mhp antall og blomstring.

Alle observasjonene vil bli lagt inn på artsobservasjoner.no

Opplysnings-skiltet ved nr. 4-13 lå nede i 2016 og var nå helt forsvunnet!

For TBF Bjørn Erik Halvorsen

Punktene sydvest for Øytangen-husene er de gamle lokalitetene. Punktene nord for Øytangen-husene er de nyutplantede. Punktet ved brygga ble et nyfunn fra floravoktersamlingen i år.

Strandtorn på Øytangen, utplanting i 2015, funn i 2017

15 planter i hvert felt:		2016	2017
Felt 1a	NL 35185,27293	5 planter	4 planter
Felt 1b	NL 35190,27300	9	0
Felt 2a	NL 35311,27480	9	2
Felt 2b	NL 35307,27474	0	0
Felt 3a	NL 35313,27475	1	0
Felt 3b	NL 35318,27472	2	0
Felt 4a	NL 35299,27450	10	7
Felt 4b	NL 35296,27444	7	0
Felt 4c	NL 35294,27438	4	0
Felt 5a	NL 35160,27265	11	9
Felt 5b	NL 35166,27260	15	2
Felt 6a	NL 35177,27282	9	0
I tillegg fant vi et ikke markert område:			
Felt x	NL 35203,27304	3	0
I alt		85 planter	24 planter

Trond Risdal

TRÅDURT *THESIUM* L. OG DEN GRESKE HELTEN THESEVS, EN MERKELIG ELLER SNARERE LITT UMULIG SAMMENHENG

Roger Halvorsen

I Knut Fægri's *Norges planter* (1970) har han nevnt planta **snyltelinblad** *Thesium ebracteatum* over to spalter med i alt sju linjer. Han skriver:

Slekten Thesium når ikke så langt mot nord som Norge. Også i Danmark og Sverige er artene for øvrig sjeldne.

Han beskriver artene i slekta som meget interessante fordi de er halvsnyltere* på samme måte som misteltein *Viscum album*, myrklegg *Pedicularis sp.* og øyentrøst *Euphrasia sp.* Noe særlig mer er det ikke å få ut av Fægri.

Rolf Nordhagen (1952) er i *Våre ville planter* langt mer raus med beskrivelsene.

Slekta *Thesium* hører til plantefamilien **sandeltréfamilien** *Santalaceae*, en familie som i Lids flora (2004) også omfatter slekta **misteltein** *Viscum*. Tidligere har botanikere imidlertid ført mistelteinfamilien opp som en egen familie, **mistelteinfamilien** *Loranthaceae*.

I Danmark har slekta *Thesium* fått navnet *Nålebæger* og i Sverige *spindelört*. I de utgavene av Lids flora som bærer navnet *Norsk og svensk flora*, kalles den på norsk *trådurt*.

I Norden er det kjent to arter av slekta: *T. ebracteatum* (dansk: Hørbladet Nålebæger, norsk: pontisk trådurt) som er funnet på tre lokaliteter på Sjælland i Danmark (Hornsherred og Jægerpris ved København, sist sett i 1960 (1970?)) og *T. alpinum* som er funnet på en rekke lokaliteter i Sverige (Blekinge, Kalmar, Småland, Skåne, Västergötland og Östergötland). Arten er også funnet én gang i Danmark (på Galgebakken sørvest for Holstebro i 1907).

Både Rostrup / Jørgensen (1975) og Kjeld Hansen (1988) oppgir at artene er forsvunnet fra dansk flora, og i den nye *Atlas Flora Danica* (Per Hartvig og Peter Vestergaard i red., 2015) er også *T. alpinum* nevnt som utgått.

Halvparasitter eller halvsnyltere er grønne planter som har fotosyntese og dermed produserer de sjøl de organiske stoffene de trenger, men de er likevel avhengige av andre planter for å skaffe seg vann og mineralstoffer. Misteltein sitter oppe i trekrona hos lind, rogn, lønn og enkelte andre arter av trær, mens f.eks. marimjelle *Melampyrum sp.*, øyentrøst og engkall *Rhinanthus

sp. snylter på røttene av urter, ofte gras. Halvparasittene er utstyrt med noen sugeorganer som kalles haustorier. Disse trenger inn i vertsplantas ledningsbaner (vedrør, trakeider).

(Opplysningene er hentet fra Internett, Store norske leksikon.)

Mine møter med en litt eksklusiv planteslekt

Hvorfor har jeg så valgt å skrive om ei så sær planteslekt som ikke engang er funnet i Norge? Overskrifta gir kanskje et lite hint. Her er gresk mytologi igjen på ferde i botanikken. Dette kommer jeg tilbake til nedafor.

Først vil jeg gå tilbake til Rolf Nordhagen. Slekta *Thesium* har ifølge Nordhagen ca. 220 arter med en begrensa utbredelse i sentrale og sørlige deler av Afrika, men det

finnes også atskillige arter i Europa.

Jens Corneliuson (1997) skriver at slekta har rundt 245 arter, og han har lagt til både Asia og Sør-Amerika som utbredelsesområde.

Jeg har sjøl vært så heldig å få se trådurter tre ganger: i Sverige, *Thesium alpinum* i Blekinge (2007) og to ganger i Baltikum, i Varnikai utafor Trakai i Litauen, en art som bar navnet *T. linophyllon* linbladet trådurt, og *T. ebracteatum* pontisk trådurt, i Töراسoo ved Rapla i Estland. Disse to siste funna blei gjort på en tur med Botaniska Föreningen i Göteborg i 2010.

Det første møtet mitt med *Thesium alpinum* var altså i Blekinge hvor nå avdøde Bengt Nilsson fra Sölvesborg viste fram en fin forekomst av arten ved Ire i Blekinge for fire ”gale” nordmenn i 2007.

Thesium alpinum trådurt, Blekinge
Foto: Øystein Ruden

Thesium ebracteatum pontisk trådurt, Töراسoo, Rapla, Estland
Foto: Øystein Ruden

Thesium linophyllum trådurt,
Trakai, Litauen. Foto: Øystein Ruden

Jeg må vel tilstå her og nå at begeistringa over å se en langt fra vanlig art, selv i Sverige, var større enn opplevelsen av ei vakker plante. Da jeg neste gang så slekta igjen, nå i form av artene linbladet trådurt og pontisk trådurt i Baltikum, konstaterte jeg for min del bare at det dreide seg om arter jeg ikke hadde sett før og som jeg neppe ville ha fått se uten å stille opp i en fotokø der jeg, sammen med en rekke kjente personer innafor den svenske botanikken, hadde krabba rundt ei stund på en grasbakke i Varnikai i Litauen og funnet fram et par eksemplarer som ”gjømte” seg i graset og så på tørr alvarmark i Estland.

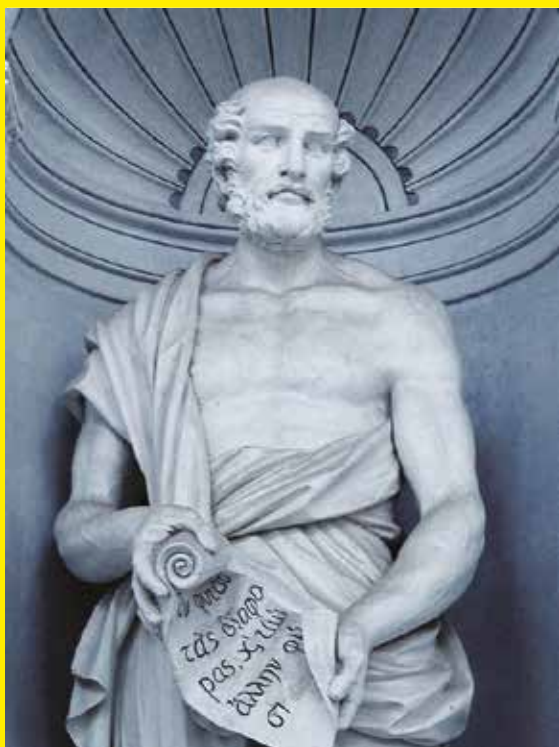
I Estland vokste arten på en alvarlignende mark og var ikke så spesielt mye for øyet der den sto avblomstra og nærmest tørka bort i sommervarmen. Den store ”skjønnhetsopplevelsen” blei det i alle fall ikke.

En botanisk beskrivelse av trådurt *Thesium alpinum*

(Fra *Den virtuelle floran*):

Beskrivning. Spindelört är en liten, lågväxt, halvparasitisk ört. Stjälken blir bara upp till drygt två decimeter hög och är kal och ofta grenig från basen. Bladen är kala, strödda och smalt lansettlika, de övre är stödblåd åt blommorna som sitter enstaka i bladvecken. Spindelört blommar i juni-juli, blommorna är små och fyrtaliga, med enkelt sambladigt hylle. Hyllebladen är vita med grönaktig utsida. Då blommorna är utblommade tillväxer de två förbladen som sitter vid basen av blomskaftet. Fruktämnet är undersittande och frukten nötlik, vid mognaden är frukten omsluten av hyllets bas och har en ribbad grönaktig yta. Spindelört ser oansenlig ut och kan vara svår att få syn på. Den har ett mycket speciellt utseende, men de små, fyrtaliga, vita blommorna erinrar något om dem hos måror (*Galium*), hos de senare sitter dock bladen alltid i kransar.

Utbredning. Spindelört har en begränsad utbredning i östra Götaland men är ganska vanlig där den förekommer. Arten växer i torra backar och ängsmarker. **Första fynduppgift** är från Småland och publicerades 1751 (Nordstedt 1920).

Theophrastos

Om Theophrastos og hans arbeider

Theophrastos (gresk: Θεόφραστος) (ca. 371-287 f.Kr.) blei født i landsbyen Eresos på den sørvestre delen av den greske øya Lesbos (Lesbos) som ligger nær kysten av Tyrkia. Han tilbrakte hele sitt voksne liv i Athen hvor han var elev under den store filosofen Aristoteles ved *Lykeion*, den såkalte peripatetiske skole som var en skole

for blant annet filosofi. Skolen blei grunnlagt av nettopp Aristoteles, og da han døde, ble Theophrastos den som kom til å lede skolen videre.

Han hadde sterke interesser innafor mange og svært varierende felt: botanikk, naturhistorie, fysikk, etikk, logikk, grammatikk, historie og metafysikk.

Særlig var interessen for botanikk stor, og Theophrastos utførte viktige arbeider som naturforsker og regnes sammen med Aristoteles som grunnleggeren av botanikk som vitenskap. Han skreiv flere verk om botanikk hvorav *Historia plantarum* (Plantenes historie), som besto av i alt ti bøker, og *De causis plantarum* (Årsaker til plantevekst) var de to viktigste. Disse to verka blei i over 1500 år regna som hovedverk innafor botanikken. Begge bøkene inneholder nøyaktige beskrivelser om navn og bygning av nesten 500 plantearter. Det er derfor ikke ufortjent at han seinere fikk tilnavnet Botanikkens far, en betegnelse som blant andre Linné brukte om han.

Hvor kommer navnet fra?

Hvem var egentlig denne Thesevs som har fått navnet sitt knytta til denne planta?

La oss nå se litt på historia og personen bak *Thesium*-navnet.

Rolf Nordhagen oppgir at navnet kommer av det greske *theseion* og skal være et plantenavn brukt av den

greske filosofen og naturforskeren Theophrastos (ca. 371-287 f. Kr.).

Hos Jens Corneliuson (1997) blir *theseion* oversatt med *Thesevs (Theseus) växt*, på samme måte som det latiniserte navnet *thesium* etter Plinius (23-79 e.Kr.) blir gitt den samme betydningen.

Thesevs

Thesevs var ifølge den greske mytologien en berømt konge av Athen som i historisk sammenheng har fått heltestatus. Han er trolig mest kjent som den som med hjelp av Ariadne, hans elskerinne og datter av kong Minos på Kreta, tok livet av uhyret Minotaurus i Labyrinten på øya. (Se nedafor!)

Familieforholdet omkring denne helten er imidlertid heller noe plundrete. Corneliuson skriver at far hans var Aigevs (også kalt Aegeus og Aegeas). Noen steder påstås det at Aigevs var grunnleggeren av Athen, mens andre kilder sier han sammen med tre brødre tok kontroll over riket etter farens, Pandions, død. De delte makta mellom seg, og Aigevs blei konge over Athen.

Aigevs ønska seg svært en sønn som skulle arve riket, men på tross av at han blei gift to ganger, gikk det dårlig. Han søkte råd hos Medeia (Medea) som var ei mektig trollkvinne og sannsigerske om et merkelig orakelsvar han hadde fått om saken i Delfi. Han fikk heller ikke noe tilfredsstillende svar av Medeia og dro hjem til Athen. På hjemveien besøkte han sin venn kong Pittheus i Troizen på Peloponnes. Han var kjent for å kunne forklare orakelsvar, og han skjønte etter hvert profetien. Pittheus skjenket da Aigevs full og fikk han i seng sammen med dattera si, Aithra. Hun gikk, ifølge mytologien, også til sengs med guden Poseidon under dette besøket. Da Aithra blei gravid, reiste så Aigevs endelig tilbake til Athen.

Sønnen Thesevs blei resultatet av dette svangerskapet, men hvem som var ansvarlig for farskapet, sier ikke historia noe sikkert om. De fleste heller likevel til den oppfatninga at det var Aigevs som var far til Thesevs.

Greske guder og for mye vin kunne tydeligvis skape en del ugreie i slike sammenhenger.

Aigevs giftet seg for øvrig med Medeia etter at han kom tilbake til Athen, mens Thesevs vokste opp hos sin bestefar, Pittheus. Da Thesevs seinere kom hjem til faren i Athen, forsøkte Medeia å forgifte han, slik at hennes sønn, Medos (Medeios) som hun hadde med Aigevs, skulle bli konge. Hun blei avslørt i siste lita, og rømte så med sønnen til sitt hjemsted Kolkis.

De panathenske leker, Panathenaia, og krig mellom Kreta og Athen

De panathenske leker var en all-athensk festival og et viktig arrangement i hele den antikke verden, et arrangement på linje med de antikke olympiske leker. Lekene fant sted hver sommer, men hvert fjerde år var arrangementet mer storslagent. Det var sannsynligvis en festival til ære for Athene, og det var konkurranser av mange slag innen kultur og idrett.

Historia forteller at et år blei kong Aigevs slått av Androgeos, sønn av kong Minos av Kreta. Aigevs blei, som det står skrevet, sjalu og sendte den unge prinsen fra Kreta ut for å vinne over den marathonske oksen,

men han blei drept. (Thesevs drepte visstnok denne oxen seinere.)

Kong Minos blei rasende da han fikk bud om sønnens død og erklærte så krig mot Athen, en krig han vant. Athen fikk imidlertid et "fredstilbud" eller snarere en straff fra Kreta med det vilkåret at Athen hvert niende år (noen kilder sier "hvert år", andre sier "hvert sjuende år") skulle sende sju unge og vakre kvinner og sju unge menn til Kreta for at de skulle ofres til uhyret Minotauros, et uhyre som var halvt menneske og halvt okse og som holdt til inne i den berømte labyrinten på øya.

Da dette skjedde den tredje gangen, kom Thesevs hjem til Athen som en kraftig og sterk ung mann etter å ha utført flere heltedåder på veien hjem. I Athen fikk han høre om kravet fra kong Minos og tilbød seg å være en av de "utvalgte" unge mennene. Han ville forsøke å drepe uhyret.

Da han dro til Kreta, blei skipet utstyrt med svarte seil som tegn på sorg, men Thesevs hadde inngått en avtale med far sin at når skipet kom tilbake, så skulle det ha hvite seil dersom Thesevs lyktes med å drepe Minotauros. I motsatt fall skulle skipet utstyres med svarte seil.

Som nevnt lyktes Thesevs i sitt forsett med å drepe uhyret. Han fikk hjelp av Ariadne, datter av kong Minos, til å finne veien ut av labyrinten. Hun hadde rett og slett forelsket seg i Thesevs og blei visstnok hans elskerinne. Hun utstyrte han med et magisk sverd og et garnnøste som han rullet ut

Minotauros var, som nevnt, et uhyre med menneskekropp, oksehode og -hale. Myten om hvordan dette uhyret kom til verden er, som vanlig med myter i gresk mytologi, ganske bisarr.

Minos fikk, før han blei konge, en vakker og usannsynlig velskapt hvit okse av havguden Poseidon. Denne skulle Minos ofre til havguden, men han syntes den var så flott at han heller ofra en annen okse. Poseidon blei vred da han oppdaga at Minos hadde bedratt han og straffa kongen med å slå Pasifaë, kona til kongen, med en plutselig galskap, slik at hun blei forelska i oxen. Pasifaë blei rasende over en fornærmelse, og hun fikk da hjelp av Daidalos, den "store oppfinneren" i gresk mytologi (som også hadde konstruert labyrinten i Knossos, under palasset til Minos, der Minotauros blei holdt innesperra etter råd fra Oraklet i Delfi). Han bygde ei hul ku av tre som blei dekket med kuskinn. Pasifaë gjemte seg så inni denne "kua" og lot oxen bedekke henne. Resultatet blei at hun nedkom med Ariadnes halvbror, Minotauros, som fra først av blei kalt Asterios, som betyr "den stjerneklare".

Fantasien tok ofte overhånd i gresk mytologi.

Ariadne var i greske sagn datter av kong Minos på Kreta. Hun forelska seg i den attiske helten Thesevs da han kom til Kreta for å kjempe mot Minotauros, og gav ham hjelp for å slippe ut av labyrinten (ariadnetråd). Thesevs førte henne med seg bort fra Kreta, men lot henne bli igjen på Dia (eller Naxos). Her blei hun ifølge et av de mange sagna som finnes, drept av Artemis, men etter et annet blei hun gift med Dionysos, vinguden. Den forlatte Ariadne, sovende på Dia, er ofte framstilt i oldtidens kunst.

Faidra, Ariadnes søster, blei Thesevs andre kone.

på veien inn og som han så nøstet opp for å finne veien ut etter å ha drept Ariadnes vanskapte halvbror, Asterios, minotauren.

Thesevs dreper Minotauros.

Ariadne gir garnnøstet til Thesevs.

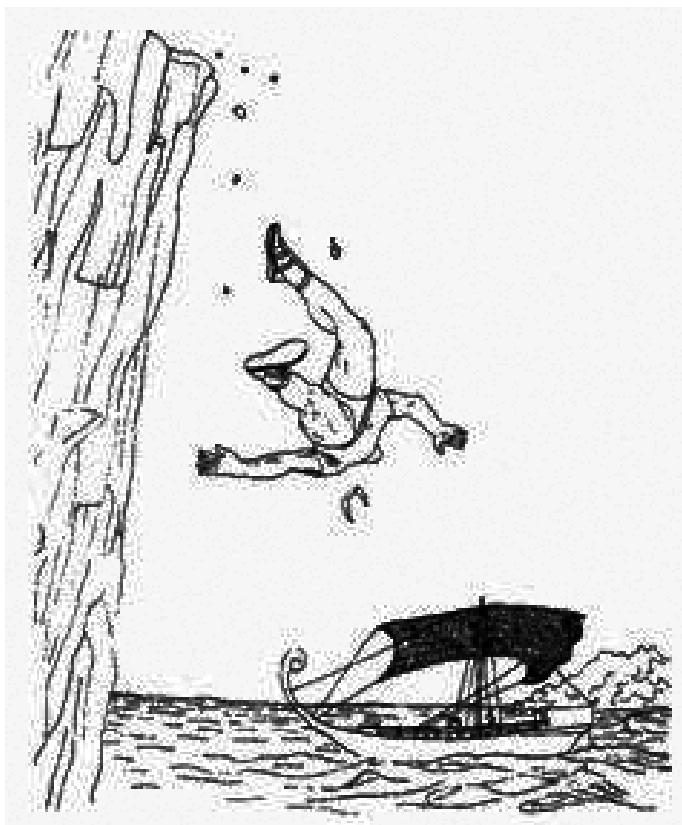
I all hemmelighet rømte han sammen med Ariadne og de øvrige ungdommene bort fra Kreta til kong Minos store raseri.

Kong Aigevs, som satt dag etter dag og speida etter skipet som skulle komme tilbake, fikk endelig en dag se et skip med svarte seil i horisonten.

Kong Aigevs venter på Thesevs.

Thesevs hadde glømt avtalen med far sin om å føre hvite seil dersom han hadde lyktes. Kong Aigevs blei så ute av seg at han kasta seg utfor klippen og i havet som seinere fikk navn etter han: Egeerhavet. Thesevs blei hylla som en helt da han ankom Athen og blei utropt til konge etter sin far.

Kong Aigevs kaster seg utfor klippen.

Om vi et øyeblikk vender tilbake til Thesevs og Ariadne, skriver Jens Corneliuson at etter bedriften med garnnøstet og den hjelpa helten fikk, skjenka han Ariadne en blomsterkrans, en krans fletta av *theseion*, Thesevs blomster.

Tilbake til blomster og blomsternavn

Denne historia fra gresk mytologi begynner vel nå å bli litt innfløkt, så vi får heller gå tilbake til botanikken og navnesettingen som forresten også noen ganger er ganske innfløkt.

Som en kan se i overskrifta og trolig i alle floraer, står Linné som autor for *Thesium*, det vil si den som har satt navn på planta eller slekta.

Jeg tenkte vel som så at det virker litt underlig at denne uanselige slekta er blitt knytta til en så berømt heltefigur som Thesevs i den greske sagnkretsen eller mytologien. Jeg tok derfor kontakt med min gode venn Erik Ljungstrand i Göteborg om saken, og han kunne fortelle ei litt pussig historie om dette.

Jeg stilte følgende spørsmål:

Kjenner du årsaken til at Linné brukte navnet Thesium nettopp om denne slekta? Og hvorfor er den knyttet til Linnés Skånska resa i Den Virtuella Floran?

Eriks svar var ganske fascinerende. Han skreiv:

Din fråga är nog så intressant, men något "fel ställd". Det är förvisso sant att Linnæus (som han bör kallas om man avser tiden innan han adlades) "nyskapade" ett stort antal släktnamn, men detta gäller dock företrädesvis utomeuropeiska växter, medan han för de växtsläkten som redan var kända från Europa

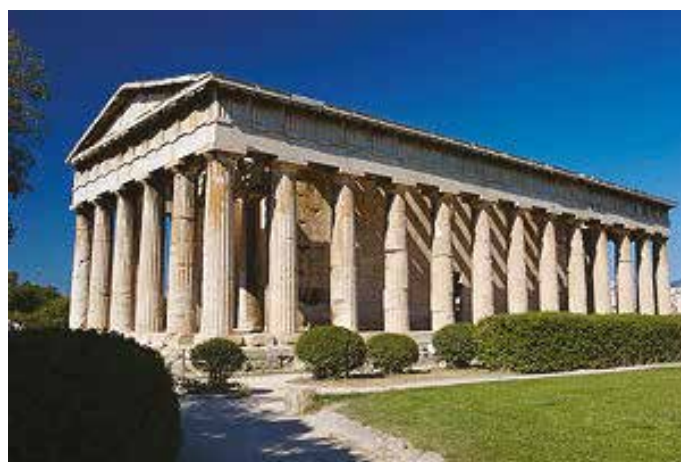
och Medelhavsområdet i de flesta fall använde de namn som hans föregångare hade brukat. Det är snarare så att vi nutida botanister, på ett anakronistiskt sätt, tillskriver Linnæus äran (eller hur man nu vill se det) av ett stort antal släktnamn, som han själv aldrig skulle ha kommit på tanken att anse som "sina egna", och Thesium är ett sådant. I "Species Plantarum" (1753), som jag har i min hand, citerar Linnæus under Thesium ett antal tidigare författare som har använt detta namn (för linbladig spindelört *T. linophyllum*), bl.a. Thomas-François Dalibard i "Florae Parisiensis Prodrumus", så "svaret" på din fråga är att även om vi sedan den stora botaniska kongressen i Wien år 1905 citerar "L." som auktor för detta (och många andra) släktnamn, beror denna anakronism på att man då beslutade sig för att anse att "det inte fanns några latinska namn före 1 maj 1753" (eller i alla händelser att ingen hänsyn tas till äldre namn), varför Linnæus tillskrivs auktorskapet till mängder av namn som han tydligt citerar från andra författare. Vem som först "identifierad" antikens "thesieon" med spindelörterna är en betydligt besvärligare fråga som jag inte här och nu kan svara på, och inte heller på vilka grunder det gjordes.

Vad beträffar uppgiften från "Skånska Resa" (1751) så avser den bara att Linnæus då upptäckte spindelört (*T. alpinum*) som ny för Sverige, men han kände arten från litteraturen sedan långt tidigare, så det var inte alls fråga om att ge den namn.

En liten sidebemerkning: Theseion noe mer enn blomster?

Det bør kanskje nevnes at Thesevs, som så mange andre framtreddende "figurer" i gresk mytologi, blei beæra med en egen festival. Den blei avholdt den åttende dagen i måneden Pyanopsion som tilsvarer dagens oktober.

Ikke langt fra Akropolis i Athen står et av de best bevarte greske templene med utsikt over Athens hovedtorg (agora). Det er kjent under navnet **Hefaisteion** eller **Theseion**. Det var lenge antatt å være et tempel bygget over de jordiske levninger etter Thesevs.

Hefaisteion (eller Theseion)

Han døde på øya Skyros etter å ha blitt forvist fra Athen. Imidlertid er det siden blitt slått fast at tempelet er bygget til ære for smedguden Hefaistos (kjærlighetsgudinnen Afrodites ektemake), og det kalles nå Hefaisteion.

Hva står vi så igjen med?

Sannheten er vel trolig at man ikke vet hvilken blomst som i det gamle Helles hadde navnet Thesevs blomster, *theseion*. Samtidig føler jeg en viss usikkerhet om, som Erik skriver, hvor mye man kan tillegge Linné æren for en del plantenavn han kanskje ikke har funnet på.

Dessuten har vi fått en liten oversikt over en historie fra gresk mytologi, eller er det snarere et sagn eller ei historie med et snev av sannhet i seg og med røtter i gresk historie?

Uansett, at en slik sagnhelt (eller mytologisk figur) har fått navnet sitt knytta til ei slekt som er relativt uanselig, som jo Thesium er, synes jo heller litt spesielt, men den er vel kanskje likevel verdt en artikkel i *Listéra*? Kan hende var Thesium eller Theseion en langt vakrere vekst enn artene i slekta som fikk dette navnet?

Litteratur

- Corneliuson, Jens. 1997. *Växternas namn*. Wahlström & Widstrand.
- Fægri, Knut. 1970. *Norges planter*. J. W. Cappelen's Forlag AS, Oslo.
- Hansen, Kjeld (red.). 1988. *Dansk feltflora*. 1. utg., 4. oppl. Gyldendal, København.
- Hartvig, Per & Vestergaard, Peter (red.) 2015. *Atlas Flora Danica*. Gyldendal Fakta, København.
- Lid, J. 1963. *Norsk og svensk flora*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lid, J. 1974. *Norsk og svensk flora*. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lid, J. 1979. *Norsk og svensk flora*, v/O. Gjærevoll. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lid, J. 1985. *Norsk, svensk, finsk flora*. 2. utg., 2. opplag v/O. Gjærevoll. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Lid, J. & Lid, D.T. 2004. *Norsk flora*. 7. utg. v/Reidar Elven. Det Norske Samlaget, Oslo.
- Nordhagen, R. m.fl. 1952. *Våre ville planter*. Tanum, Oslo.
- Rostrup, E. & Jørgensen, C.A. 1975. *Den danske flora*. 20. utg. v/A. Hansen. Gyldendal, København.

Fra Internett

- <https://snl.no/halvparasitter>
- <http://linnaeus.nrm.se/flora/di/santala/thesi/thesalp.html>
- <https://en.wikipedia.org/wiki/Theophrastus>
- <https://no.wikipedia.org/wiki/Thesevs>
- <https://no.wikipedia.org/wiki/Ariadne>
- <https://no.wikipedia.org/wiki/Aigevs>
- <https://snl.no/Thesevs>
- <https://no.wikipedia.org/wiki/Minotauros>
- <https://no.wikipedia.org/wiki/Pasifa%C3%AB>

SKOGFREDLØS – EN BOTANISK OPPLEVELSE I SUNNHORDLAND

Kristin Steineger Vigander

Botanikkdagene i Norge er et arrangement som er åpent for alle som er glad i norsk flora og natur. Botanikkdagene arrangeres hvert annet år, i forskjellige landsdeler i Norge. Arrangementet varer 3-5 dager. Man er innkvartert samlet, og har fine turer om formiddagen og gjerne gjennomgang, foredrag og sosialt samvær om kvelden.

Selv har jeg deltatt tre ganger på Botanikkdagene, i Trøndelag i 2011, Skibotndalen i 2015, og nå i sommer 2017 i Sunnhordland, alle meget vellykkete, hyggelige og opplevelsesrike arrangementer. Botanikkdagene er en flott anledning til å komme rundt i Norge og oppleve norsk natur og flora fra forskjellige sider.

I sommer ble Botanikkdagene arrangert av Sunnhordland Botaniske forening, som fikk stor skryt for arrangementet. Vi fikk oppleve øyrikene i Stord og Fitjar kommuner. Vi hadde flotte turer på Stord, Bømlo, Spysøy og Huglo. Jeg kunne nok skrevet en lang artikkel om alle de fine opplevelsene vi fikk der, men skal denne gang begrense meg til den lille solgule blomsten som ga meg tårer i øynene: skogfredløs *Lysimachia nemorum*.

Skogfredløs utsprunget

Skogfredløs er en plante i nøkleblomfamilien (*Primulaceae*). To av fredløsartene er krypende. Det er hagevarten krypfredløs (som nå er svartelistet med høy risiko), og skogfredløs, som er rødlistet i kategorien NT (nær truet).

Det kan være flere alternative forklaringer på navnet *Lysimachia*. En av forklaringene er at kong Lysimachos fra Trakia skal ha oppdaget de medisinske egenskapene til planten fredløs. Navnet har vært brukt som plantenavn allerede i den klassiske oldtid. Knut Fægri forklarer navnet "fredløs" med at det er en direkte oversettelse av "lysimachia",

fordi *lysis* betyr ”opløse” og *machis* betyr ”strid”. Navnet ”fredløs” kan dermed være en klossete oversettelse av noe som egentlig betyr det motsatte, nemlig ”den som oppløser striden”.

I Knut Fægri's *Norges Planter*, utgave fra 1970, leser jeg at skogfredløs er viltvoksende på Vestlandet, der den særlig er vanlig i Sunnhordland. Dette fikk jeg til fulle bekreftet da jeg deltok på Botanikkdagene i sommer. Vi gikk tur i skogen på Huglo, og jeg var full av glede da jeg oppdaget de første små gule knappene til skogfredløs. Jeg hadde aldri sett planten før, og jeg frydet meg over de gule små lysene; da jeg oppdaget

Skogfredløs i knopp på Huglo

Skogfredløs på Spysøy

en enkelt utsprunget blomst, la jeg meg på kne for å fotografere denne fra alle vinkler.

Dette ga mye glede, men arbeidet kunne jeg ha spart meg. For hvilket syn møtte oss på Spysøy: en bakkeskråning helt gulfarget av denne vakre lille solgule planten. Jeg har nok ikke bilder som kan yte opplevelsen full rettferdighet.

Ja, Botanikkdagene i Sunnhordland var en stor opplevelse. Vi er så heldige at vi kan ha mange slike fine opplevelser i årene som kommer: I 2019 blir det på nytt arrangert Botanikkdager. Østfold BF har sagt seg villig til å arrangere disse. Vi ser fram til flotte og innholdsrike dager i Østfolds spennende natur! Østfolds flora er nå så godt kartlagt at jeg er sikker på at vi vil bli vist både store og små godbiter!

Kilde:

Fægri, Knut, 1970. *Norges Planter*. J. W. Cappelens Forlag AS, Oslo.

TRANSKRIBERING AV HERBARIEBELEGG

Bjørn Erik Halvorsen

Bakgrunn og framdrift

12. januar 2017 fikk jeg en e-post fra Bjørn Petter Løfall ved Naturhistorisk museum i Oslo. Det var en invitasjon til å delta på en dugnad knyttet til herbariebelegg på Tøyen.

Nå var man ferdig med å skanne alle beleggene, men det gjensto fortsatt en jobb med å dataregistrere tekster på dem og få dem kartfestet.

Denne invitasjonen ble sendt til Telemark Botaniske Forening og Buskerud Botaniske Forening om å delta i et prøveprosjekt for en slik dugnad. Bak invitasjonen sto Bjørn Petter Løfall, Dag Endresen og Christian Svindseth ved UiO Naturhistorisk museum.

Invitasjonen kom også fra Emily Oswald. Hun var stipendiat ved UiO, Det utdanningsvitenskaplige fakultet, Institutt for pedagogikk. Hun hadde dette som et forskningsprosjekt. Dette innebar at hun skulle studere hvordan vi tilegnet oss kunnskap på de nye teknikkene. Hver gang vi deltok på aktiviteter sammen med henne, ble vi video-filmet, og hun var hele tiden interessert i tilbakemeldinger fra oss om hvordan ting utviklet seg.

På TBFs styremøte 23. januar ble det sagt OK til at vi skulle gi en positiv tilbakemelding til Bjørn

Petter. TBF ble dermed valgt ut som pilot. På TBFs medlemsmøte 26. januar ble medlemmene orientert om saken.

Det ble arrangert en samling på Menstad ungdomsskole 3. mai der personene fra Oslo kom for å orientere nærmere om prosjektet og registreringsrutinen. 12 av TBFs medlemmer ble invitert til denne samlingen, og de fleste av dem ble med videre i piloten. Registreringsrutinen administreres av GBIF Norway (Global Biodiversity Information Facility) og UiO: Naturhistorisk museum. Det arbeidet vi nedlegger inngår således i globale databaser.

Det var ca. 1800 herbariebelegg som skulle transkriberes for Telemark, og hver av dem skulle transkriberes to ganger. Det meste av dette ble utført i løpet av sommeren og tidlig på høsten, og 6. september ble vi invitert til et dialogmøte ved Botanisk museum i Oslo. Inkludert i denne dagen var også en runde i Botanisk hage og en tur innom Zoologisk museum for å få se Ida. I løpet av dagen ble vi også presentert for det nylagde verktøyet for kartfesting av beleggene.

5. oktober arrangerte vi en ny samling på Menstad ungdomsskole, denne gang uten deltagelse fra Oslo,

for å oppfriske teknikkene. Kort tid etter var hele transkriberingsjobben for Telemark fullført. Vi er nå i gang med kartfestingsjobben. Det er mange flere belegg som mangler kartfesting (ca. 35500), enn dem som manglet transkribering. Denne jobben vil ta en del tid. Hvis flere i TBF ønsker å delta på denne dugnaden, så kan man gi tilbakemelding til Bjørn Erik Halvorsen om dette. På transkriberinga var alt som var knyttet til Telemark lagt samlet i en ”masse”, slik at det var tilfeldig hva som dukket opp på PC-skjermen. For kartfestinga er beleggene gruppert på hver kommune i Telemark. Medio november 2017 er snaut to prosent av kartfestingsjobben for Telemark utført.

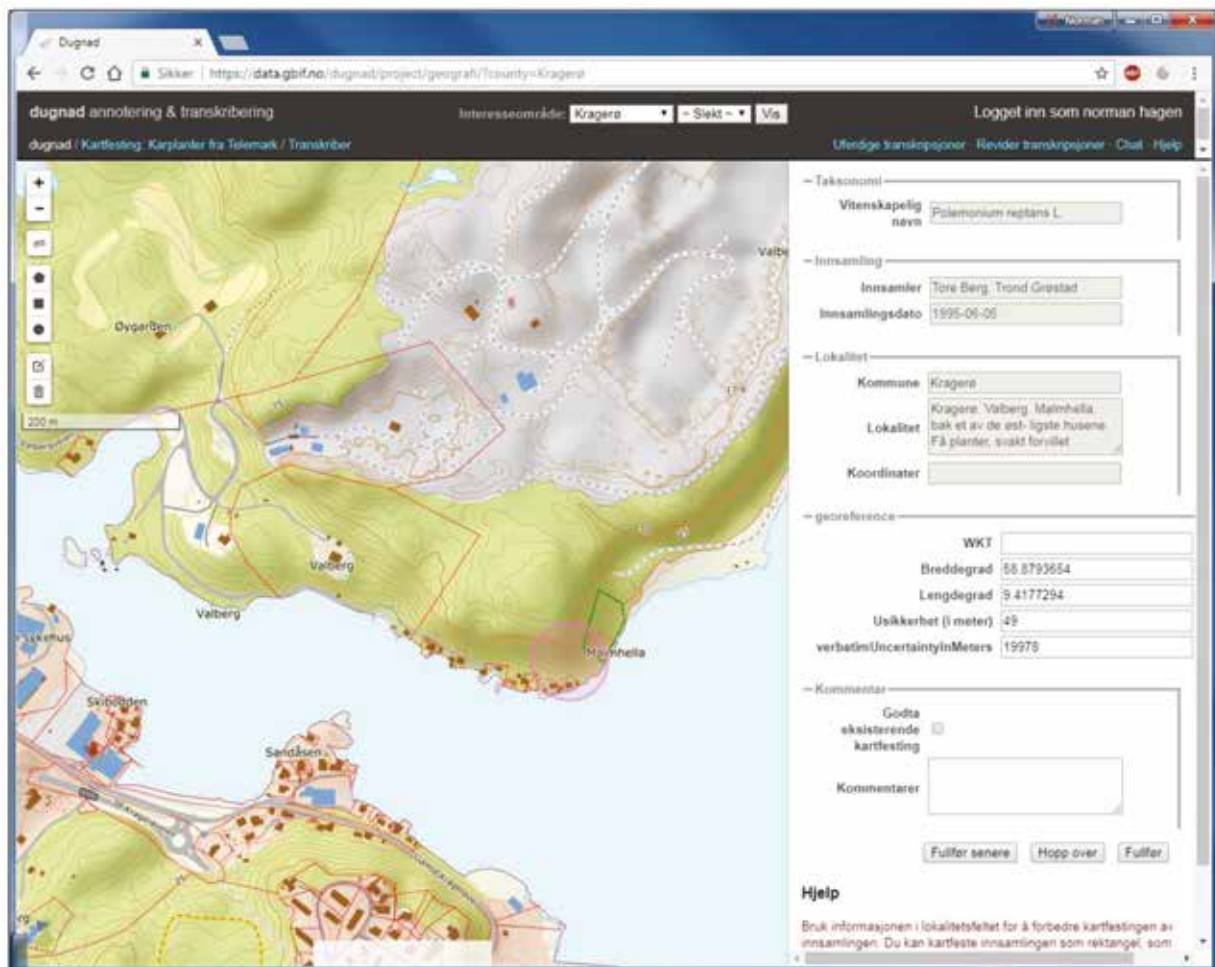
Erfaringer fra transkriberingsjobben

Jobben ble utført ved at vi satt på egen PC hjemme. Vi fikk opp et bilde der venstre halvdel viste det skannede belegget. Dette kunne vi zoome inn på, og flytte oss omkring i. På høyre side var det datafelt som vi skulle få til å stemme med tekstene på belegget. Det var gjort en jobb, delvis i utlandet, etter skanninga, slik at samler, dato, artsnavn, fylke og kommune var fylt inn. Disse feltene måtte sjekkes, og det viste seg at de ofte var mangelfulle eller feil fylt inn. I tillegg skulle vi skrive (transkribere) stedsangivelsen, og eventuelle andre kommentarer. Dette var ofte håndskrift som var vanskelig å tolke.

Mange av beleggene som var knyttet opp til Telemark viste seg å tilhøre andre fylker, og i noen tilfeller var de til og med fra Sveige og Danmark. Dette måtte da korrigeres av oss. Navnet Brevik og Breivik var ofte feilaktig satt på Porsgrunn. Vi har for eksempel vært innom flere belegg som tilhørte Breivik på Finnmarks-kysten. En annen feil som stadig dukket opp var at Søndeled var koplet til Kragerø, mens det geografisk tilhører Risør. I løpet av registreringa har vi trolig vært innom alle landets fastlands-fylker. En annen sak som krevde litt kartarbeid, var at deler av Gransherad (Jondalen) ble overført til Kongsberg kommune ved kommunerevisjonen (Skei-komiteén) i 1964.

Også innen Telemark var det belegg som var feilplassert i kommuner. Holla kommune ble for eksempel delt mellom Nome og Skien ved kommunerevisjonen i 1964. Her var det en del belegg som måtte overføres til Skien. Vinje er et sted i Bamble, og dette var nesten konsekvent lagt til Vinje kommune. Brevikstrand var nesten konsekvent lagt til Porsgrunn kommune. Tinnoset var lagt til Tinn kommune, og måtte flyttes til Notodden.

Det å tolke håndskrift var likevel den største utfordringen. De eldste beleggene var tilbake til tidlig på 1800-tallet, og de fleste av oss hadde liten erfaring med de bokstavene. Store bokstaver var fulle av løkkeskrift og uleselige i starten. På noen belegg dukket det opp et navn som best kunne karakteriseres som

Skannet digitalt bilde av et belegg. Vitenskapelig navn: ”*Polemonium reptans*”. Innsamler: ”Tore Berg, Trond Grøstad”. Innsamlingsdato: ”1995-06-05”. Kommune: ”Kragerø”. Lokalitet: ”Valberg, Malmhella, bak et av de øst-ligste husene. Få planter, svakt forvillet”. Koordinater er ikke angitt. Vår kartmarkering sees som en rød sirkel rundt lokaliteten. Norsk navn på planten er Krypflokk. Dette er den eneste registreringen av arten i Artskart og der er kommunen angitt å være Bamble!

en krøllete bord. Dette navnet var plassert på Tinn kommune forut for vårt arbeid. Og så, i et belegg dukket ”borden” opp sammen med navnet Hallingskeid. Dermed var det klart at denne ”borden” var navnet Finse, slik at disse beleggene måtte sendes til Ulvik kommune i Hordaland.

Hvordan kartfester vi?

Vi har nå gjort snaut to prosent av kartfestingsjobben for Telemark.

Rutinen er laget slik at vi får opp transkriberte datafelt på høyre side av skjermen. På venstre side kommer det fram et kart. Ofte er det gjort en markering av et område på kartet allerede. Vi skal forsøke å forbedre denne kartmarkeringen. Ofte får vi opp et kart uten tidligere kartmarkering, slik at vi selv må finne ut hvor dette er i kommunen.

Vi kan forbedre kartmarkeringen på 3 måter:

- Ved hjelp av et polygon som vi tegner med musepekeren.
- Ved å lage et rektangel som vi trekker med musepekeren.
- Ved å lage en sirkel med senter på det mest sannsynlige stedet på kartet.

Det er lurt å ha norgeskartet (www.norgeskart.no), på skjermen i tillegg, slik at man kan søke etter ukjente stedsnavn før man kartfester. Og, man må bruke fantasi, for stedsnavnene ble ofte skrevet på en annen måte i gamle dager. For eksempel er ordet "seter" brukt, mens det på kartet i dag er skrevet "støl" eller "staul". Tilsvarende "ø" og "øy", "aa" og "å", osv.

Videreutvikling av løsningen:

I løsningen ligger det nå også opplegg for å transkribere fossilfunn. I kalkområdene i Grenland er lagene tilstrekkelig intakte til at fossilene er godt bevart etter en halv milliard år. Dette dreier seg i første rekke om zoologiske objekter for vårt område.

Telemark har vært en pilot. Vi anbefaler at rutinen også åpnes for resten av landet. I og med at vi støtte på mange herbarieark som var feilplassert på Telemark, så er det sannsynlig at tilsvarende mange Telemarks-ark er feilplassert inn i andre fylker i Norge. Vi håper å kunne få dem tilbake til vårt fylke.

Ved vårt besøk på Tøyen fikk vi anledning å se fossilet Ida på Zoologisk museum.

Fra National Geographic News på Internett:

Meet "Ida," the small "missing link" found in Germany that's created a big media splash and will likely continue to make waves among those who study human origins. In a new book, documentary, and promotional Web site, paleontologist Jorn Hurum, who led the team that analyzed the 47-million-year-old fossil seen above, suggests Ida is a critical missing-link species in primate evolution (interactive guide to human evolution from National Geographic magazine).

PRESSEKLIPP 1 TA torsdag 31. august 2017 Bjørnar Hagen Vika

Slik vil de berge bier

Bø: Miljøpartiet de Grønne vil verne blomster, humler og bier i Midt-Telemark ved hjelp av såkalt smart kantslått.

Med alle sine blomster er veikantene et eldorado for bier og humler. De er veldig viktige for matproduksjonen. Opp mot 30 prosent av maten vi spiser er direkte eller indirekte avhengig av bestøving

fra bier og humler, sier Helle Friis Knutzen og Ingebjørg Nordbø.

Førstnevnte representerer Miljøpartiet de Grønne i Sauherad, Nordbø MDG i Bø. Forslaget kommer i forbindelse med kommunenes felles miljø- og klimaplan som nå skal utarbeides. Her vil partiet ha inn en skjøtselsplan for kommunale veier for å få bukt med reduksjonen i humlebestanden.

Mesta har for det meste greie regler, men i kommunene er det dårlig med det. Vi ønsker å få på plass en smart kantslått. Det gjelder ikke bare å verne treskeklart korn, men også blomsterrike veikanter, sier de.

Grovt sett gir blomstene humler og bier nektar og pollen, mens summerne bidrar med bestøving av planter.

For å poengtere hvor rikt planteliv det er i grøftkantene tar de to TA med på en elbiltur og peker ut en rekke planter og blomster som vokser i veikanten. Disse blir meid ned når kantklippinga er i gang. Det kan og bør det gjøres noe med, mener de.

August er paringsmåned for humlene, da har også mange av plantene og blomstene i veikanten sluttet å vokse, så det er ikke farlig å utsette kantslått. Vi vil gjerne

Vær smarte: MdGs Ingebjørg Nordbø og Helle Friis Knutzen foreslår nye regler for kantslått i Midt-Telemark. Det vil opprettholde det biologiske mangfoldet, mener de.

oppfordre bønder til å vente til september før de slår kantene. Da har humlene gått i dvale, sier Friis Knutzen.

De foreslår også at kantslåttene i juni bare gjøres på steder der det er helt nødvendig for trafikksikkerheten og ellers steder med lupiner og andre

svartelistede blomster som truer det biologiske mangfoldet.

Det kan også være en idé å involvere studenter fra Høgskolen i Sørøst-Norge for å kartlegge områder med mye planter og humler og legge dem inn i skjøtselsplanlegginga til ny miljø- og klimaplan.

PRESSEKLIPP 2 TA onsdag 18. oktober 2017 NTB

Kjempeugress sprer seg i Norge

OSLO: Det svartelistede ugresset parkslirekne blir opp mot 2,5 meter høyt, og tar over stadig større områder.

Det har vært en eksplosiv vekst, sier ekspert. Ifølge NRK har den fuktige sommeren på Vestlandet gitt gode vekstforhold for ugresset denne sommeren.

Planten ble innført til Norge fra Japan som prydplante på 1800-tallet, men har siden den gang spredd seg i naturen over nesten hele landet, spesielt langs kysten.

Parkslirekne fortrenger alt annet der den får fotfeste. Gress og planter

havner i skyggen av den svære planten og vokser ikke videre, sier førsteamanuensis Inger Auestad ved Høgskulen på Vestlandet.

Forskeren har studert framveksten av planten de siste årene. Det har vært en eksplosiv økning i tallet på forekomster de siste 10-15 årene, sier hun.

En av kommunene som er hardt rammet er Jølster i Sogn og Fjordane, som har fått midler av Fylkesmannen for å bekjempe planten.

Siden planten sprer seg svært lett, ber kommunen innbyggere om å brenne den eller levere den inn som farlig avfall.

PRESSEKLIPP 3 TA mandag 10. juli 2017

Klimaendringene fører til en sakte plantedød

BERGEN: Varmere og våtere klima vil føre til store endringer i økosystemene, men endringene skjer så sakte at vi ikke tar dem på alvor, advarer norsk biologiprofessor.

Vigdis Vandvik, professor i biologi ved Universitetet i Bergen, har siden 2009 stått i spissen for et forskningsprosjekt som går ut på å flytte plantearter til ulike klimasoner.

Prosjektet som startet opp i fjell- og dalsider på tolv ulike steder fra Voss til Vestre Slidre, pågår nå samtidig i Sichuan-provinsen i Kina og i Arizona i det sørvestlige USA.

Til vinteren starter det opp i Peru, og neste sommer skal prosjektet utvides også til Svalbard.

Ved å jobbe på en så bred romlig skala der de samme eksperimentene med den samme metodikken benyttes i ulike land, får forskerne et

solid materiale å trekke konklusjoner fra.

Flytter planter

Vi flytter altså planter til ulike klimasoner, til varmere og våtere klima, slik vi forventer i disse regionene i fremtiden, med temperaturforskjeller på rundt to grader og en nedbørsøkning på rundt 700 millimeter i året. Målet er å se hva som skjer med plantene når klimaet forandrer seg, forklarer Vandvik.

Resultatet av forskningen så langt er urovekkende. For konklusjonen er at klimaendringene vil føre til store endringer i økosystemene. Mange plantesorter vil rett og slett forsvinne fra store områder, for eksempel fjellfiol, som i dag vokser i alle fjelltrakter i Norge.

FLYTTING: Stipendiat Siri L. Olsen, Postdoktor Kari Klanderud og forskningsassistent Ingeborg Helvik i gang med flytting av vegetasjonsmatter med fjellplanter langs åssidene i Gudmedalen, Flåm.

PRESSEKLIPP 4 Det Norske Hageselskap Telemark Hefte: Hva skjer 2017 Pass på hageplantene!

En gang ble de innført som hageplanter, men så bar det galt av sted. I dag står 17 planter på en forbudsliste og Hageselskapet gjør klart til en nasjonal dugnad for å tøyte hagerømlinger.

For å hindre at fremmede arter invaderer norsk natur og fortrenger norske arter, har regjeringen vedtatt nye og strengere regler.

1. januar i år kom et forbud mot import, salg og spredning av 28 navngitte planter. 11 omfattes først av forbudet i 2021.

I all hovedsak er det snakk om aggressive ugress som ingen av oss ønsker velkommen, verken i hagen eller i naturen. Men blant forbudsplantene finner vi også noen vanlige hageplanter. Det nye regelverket har ikke tilbakevirkende kraft. Du er ikke påbudt å fjerne planter som allerede finnes i din hage, men det er forbudt å importere, selge og sette ut nye. Hageeiere må heller ikke dele eller gi bort planter som er oppført på forbudslista. Hagelagene kan ikke selge plantene på planteloppemarked.

Forbudte planter:

- Filtarve *Cerastium tomentosum*
- Sølvarve *Cerastium biebersteinii*
- Hybridlirekne *Reynoutria x bohemica*
- Kjempelirekne *Reynoutria sachalinensis*
- Parkslirekne *Reynoutria japonica*
- Gravbergknapp *Phedimus spuridus*
- Sibirbergknapp *Phedimus hybridus**
- Hagelupin *Lupinus polyphullus*
- Jærlupin *Lupinus perennis*
- Sandlupin *Lupinus nootkatensis*
- Kanadagullris *Solidago canadensis*
- Kjempegullris *Solidago gigantea*
- Kjempebjørnekjeks *Heracleum mantegassianum*
- Tromsøpalme *Heracleum persicum*
- Kjempepringfrø *Impatiens glandulifera*
- Prydstorklokke *Campanula latifolia macrantha*
- Rynkerose *Rosa rugosa***

*Forbudet gjelder ikke innførsel, utsetting og omsetting til/på grønne tak, men man må søke om å få bruke artene på grønne tak innenfor deler av Oslofeltet.

**Sorter og kultivarer som er fremkommet ved krysning med andre arter er ikke omfattet av forbudet.

Jåblom
Parnassia palustris

Årets villblomst 2016

*Du larsokblom, du hjerteblom,
du slátteblom og -kall.*

*kalenderplante blir du kalt,
impuls for mang en skald.*

*Når dine stjerner åpner seg
tar bonden frem sin lå,
du sier da så klart i fra:
«Nå er det tid å slå!»*

*Og dine vakre blomster
gjør oss glad og lett til sinns.*

*Parnassens gress - vi hyller deg,
ha takk for at du fins!*

Linnea
Linnaea borealis

Årets villblomst 2017

*Så vakker og yndig,
så varlig og fin,*

*dine søte små klokker
ringer sommeren inn.*

*Og stenen får varme
og glød, og din duft -
du skjønn Linnea,
den fyller vår luft
med drømmer og tanker
og rosenrød klång*

*Vi ønsker velkommen til deg
- nok en gang*

XV

NYTT FRA STYRET HØSTEN 2017

Nok et aktivt år i TBFs historie går mot slutten. Turkomiteen har sørget for turer med mange fine botaniske opplevelser. Vi har vært på Gotland og for flere av deltakerne ble det et godt gjensyn med øya. I Midt-Telemark har aktiviteten fortsatt vært stor, og Facebook-siden "Villblomen" har fått mange nye aktive venner.

Herbariet på Botanisk museum er nå digitalisert og i den forbindelse fikk vi forespørsel om hjelp til transkribering av materialet fra Telemark. Vi fikk låne klasserom med nett-tilgang på Menstad skole hvor vi fikk veiledning i hvordan dette skulle gjøres. Det var godt oppmøte fra foreningen, og jobben kunne starte. I den forbindelse må Bjørn Erik berømmes. Han har gjort en formidabel jobb. (Les egen

artikkel inne i bladet). Som takk for jobben ble vi invitert til Oslo hvor vi hadde en fin dag i Botanisk Hage og på Instituttet.

Sabima inviterte til rødlistefestival i Seljord, hvor Trond og Bjørn Erik fra styret deltok, sammen med flere andre TBF-medlemmer. Sabima inviterte også til oppfølgingsmøte på Gvarv i høst. NBF inviterte til floravokterkurs i Kragerø, hvor TBF var godt representert.

Sommerekskursjonen 2018 blir, om vi følger rutineene våre, i Norge. Hvor, vet vi ikke enda, men invitasjon vil følge årsmøtepapirene. Så gjenstår det bare for styret å takke for et aktivt botanisk år og ønske en god jul og et godt nytt år.

For styret
Esther Broch

BILDER FRA TBF-TUREN TIL STRÅHOLMEN 12. AUGUST 2017

Norman Hagen

Asparagus officinalis Asparges

Spargularia salina Saltbendel

Cuscuta europaea halophyta Strandsnyltetråd

Kali turgida Sodaurt

Artemisia absinthum Malurt

Electra pilosa Stjernemosdyr
Mosdyrkoloni skyllet i land

Desmarestia aculeata Vanlig kjerringhår
Brunalge skyllet i land

Delesseria sanguinea Fagerving
Rødalge skyllet i land

Det eneste eksemplaret av *Eryngium maritimum*
Strandtorn på Stråholmen trives og har spredt småplanter utover.

Returadresse: Telemark Botaniske Forening, Postboks 25 Stridsklev, 3904 Porsgrunn

INNHold	Side
Løvetann, dikt av <i>Vermund Trohjell</i>	3
Om Andromeda, prinsessa på steinen, hennes familie og redningsmann og en av Linnés mystiske og skjønne kvinner, av <i>Roger Halvorsen</i>	4
<i>Listéra</i> for 20 år siden: Vinter – den døde årstiden, av <i>Priscilla Hansen</i>	10
Å invitere en blomst: Hva er botanisk etikk?, av <i>Hilde Skauli</i>	20
Konkurransen, av <i>Trond Risdal</i>	25
”Finnmarkspors i Telemark”, <i>Listéra</i> for 22 år siden, av <i>Roger Halvorsen</i>	26
Strandtorn på Jomfruland, av <i>Bjørn Erik Halvorsen</i> og <i>Trond Risdal</i>	30
Trådurt <i>Thesium</i> L. og den greske helten Thesevs, en merkelig eller snarere litt umulig sammenheng, av <i>Roger Halvorsen</i>	32
Skogfredløs – en botanisk opplevelse i Sunnhordland, av <i>Kristin Steineger Vigander</i>	42
Transkribering av herbariebelegg, av <i>Bjørn Erik Halvorsen</i>	44
Presseklipp	48
Årets villblomst 2016 og 2017, postkort av <i>Kristin Steineger Vigander</i>	52
Nytt fra styret høsten 2017, av <i>Esther Broch</i>	53
Bilder fra TBF-turen til Stråholmen 12. august 2017, av <i>Norman Hagen</i>	54